

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sinem Pelin MERNEKLİ

YANGIN AFETİNİ YAŞAMIŞ ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI STRES VE AİLE
DESTEĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: MANAVGAT YANGINI ÖRNEĞİ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sinem Pelin MERNEKLİ

YANGIN AFETİNİ YAŞAMIŞ ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI STRES VE AİLE
DESTEĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: MANAVGAT YANGINI ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Ayten KAYA KILIÇ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sinem Pelin MERNEKLİ'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Hüsnünur ASLANTÜRK (İmza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Ayten KAYA KILIÇ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Hale ALAN (İmza)

Tez Başlığı: YANGIN AFETİNİ YAŞAMIŞ ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI
STRES VE AİLE DESTEĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: MANAVGAT
YANGINI ÖRNEĞİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/12/2023

Mezuniyet Tarihi : 04/01/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “YANGIN AFETİNİ YAŞAMIŞ ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI STRES VE AİLE DESTEĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: MANAVGAT YANGINI ÖRNEĞİ” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Sinem Pelin MERNEKLİ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

10 / 01 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Sinem Pelin MERNEKLİ
Öğrenci Numarası	202152107004
Anabilim Dalı	Sosyal Hizmet
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ayten KAYA KILIÇ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	YANGIN AFETİNİ YAŞAMIŞ ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI STRES VE AİLE DESTEĞİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: MANAVGAT YANGINI ÖRNEĞİ
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2242926187
Rapor Tarihi	10 Ocak 2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %15 Alıntılar dahil: %22
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Doç. Dr. Ayten KAYA KILIÇ	
İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
GRAFİKLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
ÖZET	x
SUMMARY	xi
TEŞEKKÜRLER	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Afetler.....	3
1.1.1. Doğal Afetler	4
1.1.2. Yangın Afetleri.....	6
1.2. Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri	9
1.2.1. Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri.....	10
1.2.1.1. Çocuklarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu	11
1.2.1.2. Çocuklarda Patolojik Yas.....	13
1.2.2. Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Sosyal Etkileri	16
1.2.3. Afetlerin Sonrası Çocuklarda Aile Desteği	18
1.3. Çocuklarda Psikososyal ve Bilişsel Gelişim Kuramları	20

1.4. Afetlerde Sosyal Hizmet.....	22
-----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

2.1. Araştırmanın Konusu.....	24
2.2. Araştırmanın Amaç ve Problemleri	25
2.3. Araştırmanın Deseni	25
2.4. Araştırmanın Örneklem Seçimi	26
2.5. Veri Toplama Araçları.....	26
2.5.1. Görüşme Formu.....	26
2.5.2. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Aile).....	27
2.5.3. Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği	27
2.6. Verilerin Analizi.....	28
2.7. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	28
2.8. Araştırmanın Sayıltıları.....	28
2.9. Araştırmanın Hipotezleri	28
2.10. Araştırmanın Önemi	29
2.11. Araştırmada Kullanılacak Tanımlar	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

3.1. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	31
3.2. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerine İlişkin Bulgular	34

3.3. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	38
3.4. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerinin Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	45
3.5. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Algılanan Sosyal Destek Ölçeği(Aile) ile Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	49
4.2. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerinin Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	52
4.3. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Algılanan Sosyal Destek Ölçeği(Aile) ile Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	55

SONUÇ	57
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	60
-----------------------	-----------

EKLER	68
--------------------	-----------

Ek-1: Görüşme Formu	68
---------------------------	----

Ek-2: Çocuklar için Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği	71
---	----

Ek-3: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği-Aile	72
---	----

Ek-4: Aydınlatılmış Onam Formu	73
--------------------------------------	----

ÖZGEÇMİŞ.....	75
----------------------	-----------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.1 2002-2021 Yıllık Afet Ortalamasına Kıyasla 2022 Yılı Afet Oluşumu4

Şekil 1.1.1.2 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri..... 5

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1.2.1 Türkiye Yıllık Toplam Orman Yangınları Sayısı ve Yanan Alan Miktarı (2010-2021).....	7
---	---

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.2.1 Türkiye’deki Orman Yangınlarının Çıkış Sebeplerine Göre Sayısal Dağılımı, 2021	7
Tablo 1.1.2.2 Bazı İllere Göre Orman Yangınlarının Sayısal Dağılımları ve Yanan Alan Miktarı, 2021	8
Tablo 3.1.1 Katılımcıların Yaş Dağılımı	31
Tablo 3.1.2 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	32
Tablo 3.1.3 Katılımcıların Aile Yapılarına İlişkin Bilgiler	32
Tablo 3.1.4 Katılımcıların Kardeş Sayılarına İlişkin Bilgiler.....	32
Tablo 3.1.5 Katılımcıların Kardeş Sıralarına İlişkin Bilgiler	32
Tablo 3.1.6 Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler	32
Tablo 3.1.7 Katılımcıların Anne Meslek Dağılımlarına İlişkin Bilgiler.....	33
Tablo 3.1.8 Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler.....	33
Tablo 3.1.9 Katılımcıların Baba Meslek Dağılımlarına İlişkin Bilgiler	33
Tablo 3.1.10 Ailenin Algılanan Gelir Durumuna İlişkin Bilgiler	34
Tablo 3.2.1 Katılımcıların Yangın Afetini Deneyimleme Yollarına İlişkin Bilgiler.....	34
Tablo 3.2.2 Katılımcıların Yangın Afeti Esnasında En Çok Endişelendikleri Durumlara İlişkin Bilgiler.....	35
Tablo 3.2.3 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Evlerinin Hasar Durumlara İlişkin Bilgiler .	35
Tablo 3.2.4 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası İkamet Edilen Yer Dağılımlarına İlişkin Bilgiler	36
Tablo 3.2.5 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumlarına İlişkin Bilgiler	36
Tablo 3.2.6 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Aileleri ile Duygularını Paylaşma Durumlarına İlişkin Bilgiler.....	36
Tablo 3.2.7 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumlarına İlişkin Bilgiler.....	36
Tablo 3.2.8 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Yangın Hakkında Bilgi Aldıkları Yer Dağılımlarına İlişkin Bilgiler.....	37
Tablo 3.2.9 Katılımcıların Yangın Afeti Nedeniyle Kaybına En Çok Özlem Duydukları Unsurlara İlişkin Bilgiler.....	37
Tablo 3.2.10 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrasında En Çok Korku ve Üzüntü Duydukları Durumlara İlişkin Bilgiler	37

Tablo 3.3.1 Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	38
Tablo 3.3.2 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Yaş Dağılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	38
Tablo 3.3.3 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	39
Tablo 3.3.4 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Aile Yapısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	39
Tablo 3.3.5 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Kardeş Sayıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	39
Tablo 3.3.6 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Kardeş Sıralarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	39
Tablo 3.3.7 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Anne Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	40
Tablo 3.3.8 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Anne Meslek Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	40
Tablo 3.3.9 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Baba Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	40
Tablo 3.3.10 ASDÖ Puanı ile Katılımcıların Baba Meslek Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	40
Tablo 3.3.11 ASDÖ Puanı ile Ailenin Algılanan Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	41
Tablo 3.3.12 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Yaşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	41
Tablo 3.3.13 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Cinsiyetleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	41
Tablo 3.3.14 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Aile Yapısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	42
Tablo 3.3.15 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Kardeş Sayıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	42
Tablo 3.3.16 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Kardeş Sıraları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	42
Tablo 3.3.17 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Anne Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	43
Tablo 3.3.18 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Anne Çalışma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	43

Tablo 3.3.19 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Baba Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	44
Tablo 3.3.20 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Baba Çalışma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	44
Tablo 3.3.21 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Algılanan Gelir Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	44
Tablo 3.4.1 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Katılımcıların Evlerinin Hasar Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	45
Tablo 3.4.2 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Yangın Sonrası İkamet Ettiği Yerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	46
Tablo 3.4.3 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	46
Tablo 3.4.4 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Aile ile Duyguları Paylaşma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	47
Tablo 3.4.5 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	47
Tablo 3.5.1 ASDÖ ile ÇTSSTÖ ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	48

ÖZET

Afetler doğası gereği kriz durumlarıdır ve bireyler üzerinde psikolojik ve sosyal etkilere neden olmaktadır. Yetişkinlere kıyasla afetlerin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkisi daha derin olmaktadır ve afete maruz kalan çocuklarda travma sonrası stres tepkileri ortaya çıkmaktadır. Afeti yaşamış çocuklarda ortaya çıkan travma sonrası stres belirtilerini azaltmada aile desteğinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Yangın afetini deneyimleyen çocuklarda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Antalya ili Manavgat ilçesinde meydana gelen orman yangınından en çok etkilenen 6 mahallede ikamet eden 12-17 yaş arası, gönüllü, veli veya vasisinden aydınlatılmış onam formu ile onam alınan 130 çocuk oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Görüşme Formu, Algılanan Aile Desteği Ölçeği, Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği kullanılmıştır. Veriler 01 Ocak – 01 Temmuz 2023 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada; yangın afeti üzerinden 2 yıl geçmesine karşın afete maruz kalan çocukların ağır düzeyde travma sonrası stres tepkilerine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yangını yaşamış çocukların afet sonrası travma belirtileri ile yangını deneyimleme yolları, evin hasar durumu, yangın sonrası ikamet edilen yer arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yangını yaşamış çocukların afet sonrası travma belirtileri ile algılanan aile desteği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Algılanan aile desteği artarken travma sonrası stres belirtileri azalmakta, algılanan aile desteği artarken travma sonrası stres belirtileri azalmaktadır. Araştırmada elde edilen bilgiler ışığında afetlerin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerini araştıran, afet sonrası çocuklarda görülen travma sonrası stres belirtileri ile çocukların afet sonrası tepkilerinde önemli bir rol oynayan aile desteği ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısının artması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Yangın Afeti, Çocuk, Travma Sonrası Stres, Aile Desteği

SUMMARY

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN POST-TRAUMATIC STRESS AND FAMILY SUPPORT IN CHILDREN WHO EXPERIENCED A FIRE DISASTER: THE CASE OF MANAVGAT FIRE

Disasters are inherently crisis situations and cause psychological and social effects on individuals. Compared to adults, the psychological and social effect of disasters on children is deeper and post-traumatic stress responses occur in children exposed to disasters. Family support plays an important role in reducing the symptoms of post-traumatic stress in children with disasters. In this study, which aims to examine the relationship between post-traumatic stress and perceived family support in children experiencing fire disaster, a quantitative research method and screening model were used. The sample of the study consisted of 130 children between the ages of 12-17, who live in the 6 neighbourhoods most affected by the forest fire in the Manavgat district of Antalya province, who were consented by the volunteer, parent or guardian with the illuminated consent form. As a data collection tool, the Interview Form, the Perceived Family Support Scale, the Post-Traumatic Stress Response Scale for Children were used. The data were collected by a face-to-face interview between 01 January – 01 July 2023. The data obtained were analysed using the IBM SPSS Statistics 26 program. In the study; Although 2 years have passed since the fire disaster, it was concluded that children who were exposed to the disaster had severe post-traumatic stress responses. It has been determined that there is a meaningful relationship between the symptoms of post-disaster trauma of the children who experienced the fire and the ways to experience the fire, the damage status of the house, and the place of residence after the fire. A significant relationship was found between the symptoms of post-disaster trauma and perceived family support of children who experienced the fire. While perceived family support increases, post-traumatic stress symptoms decrease, perceived family support increases, while post-traumatic stress symptoms decrease. In the light of the information obtained in the research, it is recommended to increase the number of scientific studies on family support, which investigates the psychological and social effects of disasters on children, and plays an important role in the post-disaster responses of children, and post-traumatic stress symptoms seen in children.

Keywords: Disaster, Fire Disaster, Child, Post Traumatic Stress, Family Support

TEŞEKKÜRLER

Bilgi üretmenin ne denli zor ve önemli olduğunu bir kez daha anladığım bu zorlu tez yazım sürecinde bana ışık tutan ve destek olan herkese ayrı ayrı teşekkür etmek isterim.

Öncelikle tüm tez sürecinde bilgisi ve deneyimi ile bana yol gösteren, beni yüreklendiren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ayten KAYA KILIÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Üzerinden yaklaşık iki yıl geçmesine rağmen hala yangın afetinin zorlu koşulları ile mücadele ederken bana vakit ayırıp araştırmaya katılmayı kabul ederek sorularımı içtenlikle cevaplayan tüm katılımcılara ve velilere teşekkür ederim.

Meslek hayatıma başladığım ilk günden beri beni destekleyen sevgili meslektaşım Özgür KEÇER AŞKIN'a, bu süreçte yaşadığım tüm strese tanıklık eden ve beni motive eden canım eşim Hüseyin Emre MERNEKLİ'ye teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında olduğu gibi tez sürecinde de elini hep omzumda hissettiğim biricik annem Hatice TEKİN'e ve abim Mehmet Cemil TEKİN'e, hayatım boyunca kişiliğini ve mücadelesini örnek aldığım canım babam Necdet TEKİN'e sonsuz teşekkür ederim.

Sinem Pelin MERNEKLİ

Antalya, 2023

ÖNSÖZ

Afetler bireyleri ve toplumları derinden etkileyen, işlevselliklerini bozan, yerel imkanların yetersiz kaldığı kriz durumlarıdır. Afet sonrasında fiziksel ve ekonomik kayıpların yanı sıra bireyler bir takım psikolojik ve sosyal sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadır. Yetişkinlere kıyasla çocuklar maruz kaldıkları afeti anlamlandırmada ve afete ilişkin duygu, düşünce ve deneyimlerini ifade etmede güçlük yaşamaktadır. Bu bağlamda afetin afetzedeler içinde en savunmasız ve incinebilir grubu oluşturan çocuklar üzerindeki etkisi çok daha ağır olmaktadır. Çocukların afetten etkilenme düzeyleri bilişsel gelişimlerinden ve ebeveynlerinin tepkilerinden ayrı düşünülmemelidir. Afet sonrası çocuklarda aile desteği travmatik belirtileri azaltmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri, çocukların afete ilişkin deneyimleri, travma sonrası stres ve yas belirtileri, algılanan aile desteğinin travmatik belirtileri azaltmadaki önemi incelenmektedir.

Sonuç kısmıyla birlikte dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın kavramsal ve kuramsal boyutuna yer verilmiştir. Afet tanımı, afete ilişkin kavramlar ve istatistiksel veriler, yangın afetine ilişkin bilgiler aktarılmış, afetlerin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri ele alınmıştır. Afete maruz kalan çocukların gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak travma sonrası stres bozukluğu ve yas süreçleri incelenmiştir. Bu bağlamda Erikson ve Piaget'in gelişim kuramlarına ve Kübler-Ross'un yas kuramına değinilmiştir. Bölümün sonunda ise afet sonrası çocuklarda aile desteğinin önemine yer verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmada kullanılan yöntem bilimi ve araştırma süreci genel hatlarıyla paylaşılmıştır. Araştırmanın konusu, amacı ve problemi detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Araştırmanın amaçlarına ulaşmaya yönelik olarak evren ve örneklem seçilmiş olup elde edilen verilerin analiz süreçleri sunulmuştur. Bölümün sonunda araştırmanın önemine ve kapsamına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmada belirlenen örneklemin temel özellikleri aktarılmıştır. Yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri temalaştırılarak belirli başlıklar altında sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise araştırmanın amacı ve problemine yönelik bulgular toplanmış ve araştırmanın genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sinem Pelin MERNEKLİ

Antalya, 2023

GİRİŞ

Dünya üzerinde farklı coğrafyalarda ve zamanlarda meydana gelen, can ve mal kaybı gibi ağır yıkımlara neden olan olağanüstü olaylar tarih boyunca insanların dikkatini çekmiştir. Pozitif bilimlerin gelişmesi ile bu olağanüstü olaylar afet olarak tanımlanmış ve jeoloji, meteoroloji, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarının konusu haline gelmiştir. Bu bilim dalları afet ve afetin etkilerine ilişkin çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Avdar ve Avdar, 2022: 2).

Afet çok sayıda insanı etkisi altına alan, toplumun işlevselliğini bozan ve bu işlevselliği tekrar kazandırmak amacıyla yerel çaba ve kaynakların yetersiz kaldığı kriz durumlarıdır. Afetler ekonomik, fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden yıkıma yol açan, güncelliğini her zaman koruyan bir sorundur. Afetler yapay (teknolojik, insan kaynaklı) ve doğal afetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Ergünay, 2007: 1). Günümüzde doğal afetlerin sayıları, şiddetleri, etki alanları ve süreleri hızla artmaktadır (Kadıoğlu, 2011: 40).

Türkiye coğrafi ve özel konumu itibarıyla çeşitli afet türlerinin meydana geldiği ve afet görülme sıklığının fazla olduğu bir ülkedir. Dolayısıyla afetten etkilenen insan sayısı da giderek artmaktadır. Türkiye’de 2022 yılında gerçekleşen doğa kaynakları afet türlerinin başında %91,61 oranla depremler gelmektedir. İkinci olarak, %3,74 ile heyelan ve üçüncü olarak %1,96 ile sel ve su baskınları yer almaktadır (AFAD, 2022).

Türkiye’de görülen bir diğer önemli afet türü orman yangınlarıdır. Nüfusun hızla artması, olağanüstü iklim koşulları ve bilinçsiz insan faaliyetleri orman yangınlarına neden olmakta ve son yıllarda sayısı giderek artmaktadır. 2021 yılında Türkiye’de meydana gelen orman yangınları sonucunda toplam 139503,16 hektar alan zarar görmüştür (OGM, 2021). Bu orman yangınlarının başında Antalya ili Manavgat ilçesinde başlayan ve yaklaşık 10 gün süren orman yangını gelmektedir. Yangın afeti sonrası bölge halkı yaşam alanlarının kaybı, gelir kaybı gibi fiziksel ve ekonomik kayıpların yanı sıra bir takım psikolojik ve sosyal sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır (Kaya Kılıç ve Uğur, 2023: 95).

Afet sonrası yaşanan kriz durumunu anlamlandırma ve başetme noktasında çocuklar yetişkinlere kıyasla daha savunmasızdır. Afet gibi travmatik olaylarla karşı karşıya kalan çocuklarda travma sonrası stres ve patolojik yas belirtileri ortaya çıkabilmektedir (Akyılmaz ve Karka, 2009: 9; Karabulut ve Bekler, 2019: 368). Yangın afeti sonrası çocuklar oyun veya rüya sırasında orman yangınına yeniden deneyimlemekte kimi çocuklar ise kendisine orman yangınına hatırlatan uyarılardan kaçınmak istemektedir. Orman yangınına maruz kalan

Çocuklarda genel uyuşukluk, konsantre olamama, irkilme vb. gibi travma belirtileri görölmektedir (NASP, 2017: 2). Afet sonrası çocukların verdikleri tepkileri azaltmada destekleyici bir aile yapısının önemi unutulmamalıdır (Karancı ve Ünal, 2023: 11; (NASP, 2017: 3).

Bu çalışmanın temel amacı yangın afetinden etkilenen çocukların bilişsel gelişimlerini ve yangına ilişkin deneyimlerini göz ardı etmeden travma sonrası stres ve patolojik yas belirtilerini incelemek ve travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Afetler

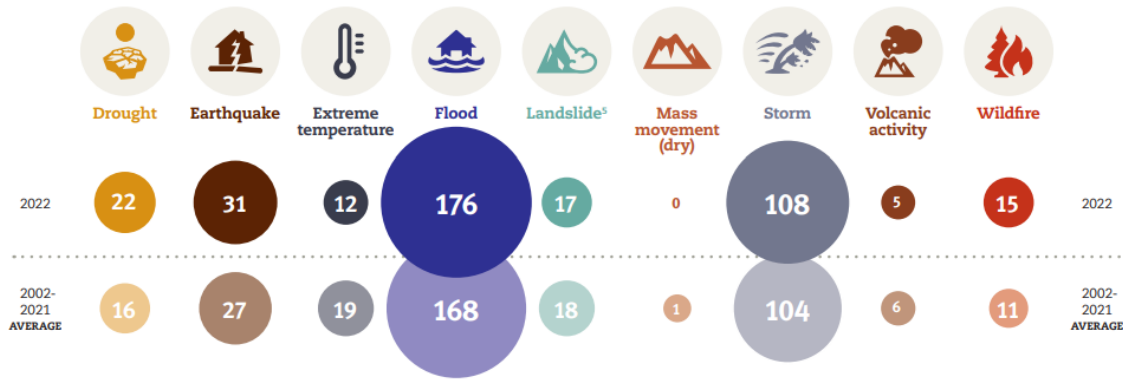
Afetler, aniden meydana gelen ve ulusal veya uluslararası yardımı gerekli kılan jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, teknolojik kökenli olayların ve olumsuz insan faaliyetlerinin yol açtığı yıkıma verilen genel addır (Gökçe vd., 2008: 5).

Afetler yapay (teknolojik, insan kaynaklı) ve doğal afetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Ergünay, 2007: 1). İnsan faaliyetlerinin etkili olduğu, savaş, terör, göç gibi olaylar ve bu olayların doğurduğu sonuçlar yapay afet olarak ifade edilmektedir. Yapay afetler doğrudan insan kaynaklı ortaya çıkabileceği gibi bir doğal afet tarafından da (deprem nedeniyle bir barajın yıkılması) tetiklenebilmektedir. Bunun yanı sıra oluşumu bilinçsiz insan faaliyetlerine dayanan olaylar (nükleer ve kimyasal patlamalar, biyolojik saldırılar vb.) ortaya çıkardığı sonuçlara göre teknolojik afet olarak nitelendirilmektedir (Kadioğlu, 2011: 43).

Dünya üzerinde süregelen doğa olaylarının insan yaşamını olumsuz etkilemesi doğal afet olarak ifade edilebilir. Günümüzde doğal afetlerin sayıları, şiddetleri, etki alanları ve süreleri hızla artmaktadır (Kadioğlu, 2011: 40). Küreselleşmenin etkisi ile dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen afet dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlarca da bilinir olmakta ve başka ülkeleri de ekonomik ve sosyal yönden etkilemektedir (Avdar ve Avdar, 2022: 2).

Olağanüstü doğa olaylarından kaynaklanan deprem, sel, fırtına, heyelan vb. gibi afetler ise doğal afet türleri olarak ifade edilmektedir. Doğal afetler afeti başlatan olaya göre kendi içinde jeolojik ve meteorolojik olmak üzere ayrıca sınıflandırılmaktadır (Ergünay, 2007: 1). Yer kabuğu ya da yer kabuğu altındaki faaliyetlerden kaynaklanan afetler (deprem, heyelan, tsunami, yanardağ patlamaları vb.) jeolojik doğal afet türleridir. Atmosferdeki doğa olaylarından kaynaklanan afetler (sel, fırtına, çığ, orman yangını, kuraklık vb.) meteorolojik afet türleridir. Meteorolojik kaynaklı afetlerin zararlarını diğer doğal afet türlerinden farklı olarak izleme ve erken uyarı uygulamalarıyla azaltmak mümkündür (Kadioğlu, 2011: 42).

Afetler etkileri ve sonuçları itibarıyla oldukça önemli ve güncelliğini koruyan bir konudur. 2022 yılında dünya genelinde 387 afet gerçekleşmiştir. Bu oran son 19 yılın ortalamasından(370) daha yüksektir (CRED, 2023).

Şekil 1.1.1 2002-2021 Yıllık Afet Ortalamasına Kıyasla 2022 Yılı Afet Oluşumu

Kaynak: <https://www.cred.be/publications>

Şekil 1.1.1’ e göre dünya genelinde en fazla yaşanan afet türü sel(flood) afetidir. İkinci olarak fırtına(storm) afeti yer almaktadır. Fırtınayı deprem(earthquake) ve kuraklık(drought) takip etmektedir. 2022 yılında meydana gelen birçok afet türü sayısında son 19 yılın ortalamasına göre artış görülmektedir. Deprem, sel, kuraklık ve fırtına gibi afet türleri ortalamanın üstünde seyrederken aşırı sıcaklık(extreme temperature) ve volkanik patlama(volcanic activity) olayları ortalamanın altında kalmaktadır. 2002 ve 2021 yılları arasında dünya genelinde ortalama 11 orman yangını(wildfire) gerçekleşmiştir. 2022 yılında yaşanan orman yangını sayısı ise 15 ile ortalamanın üzerinde yer almaktadır(CRED, 2023).

1.1.1. Doğal Afetler

Bireylerin yaşamlarını ve içinde bulundukları çevreyi etkileyen afetlerin çoğunluğu iklim, kuraklık gibi doğa şartlarından ve yeryüzünün jeolojik davranışlarından kaynaklanmaktadır (Özçelik, 2020:47).

Türkiye, coğrafi konumu, iklim şartları ve yer yapısı itibarıyla birçok doğal afet türünün görüldüğü ve doğal afete maruz kalma riskinin yüksek olduğu bir coğrafyadır. Aşağıda Türkiye’de en sık rastlanan doğal afet türleri ve bu afetlere ilişkin sayısal veriler incelenmektedir.

Şekil 1.1.1.1 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Kaynak: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf

Türkiye’de 2022 yılında gerçekleşen doğa kaynakları afet türlerinin başında %91,61 oranla depremler gelmektedir. İkinci olarak, %3,74 ile heyelan ve üçüncü olarak %1,96 ile sel ve su baskınları yer almaktadır. Orman yangınları, fırtına, dolu vb. gibi afet türlerini içeren diğer afetler ise %1,96 oranındadır.

Türkiye’de afete maruz kalan insan sayısı, hasar alan yerleşim alanları ve ortaya çıkan ekonomik kayıp bakımından en sık görülen ve en ağır sonuçlar doğuran afet türü depremlerdir (Ergünay, 2007: 5). Deprem yer kabuğunun derinliklerindeki kırılmalar sonucu oluşan ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bir afet türüdür. Oluş nedenleri bakımından çökme, tektonik ve volkanik depremler olarak sınıflandırılmaktadır (Sür, 1993: 1). Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Türkiye genç ve hareketli olan ve her yıl aktif bir şekilde deprem üreten Akdeniz-Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. 1903 – 2011 yılları arasında Türkiye’de 14 önemli deprem gerçekleşmiştir. 1939 yılındaki Erzincan depremi 7.9 büyüklüğünde gerçekleşmiş ve bu depremde 32.962 kişi yaşamını yitirmiştir. 1999 yılında yaşanan İzmit/Gölcük depremi ise 7.4 büyüklüğündedir. Bu deprem 17.480 kişinin yaşamını yitirmesine ve ağır ekonomik hasara neden olmuştur (AFAD, 2018: 46).

Türkiye’deki bir diğer önemli afet türü heyelan ve kaya düşmeleridir. Yamacı oluşturan toprak malzemenin yer çekiminin de etkisiyle yamaç aşağı hareketine heyelan ya da toprak kayması adı verilmektedir. Yeraltı ve üstü su seviyesindeki değişimler, akarsu erozyonu, depremler ve insan faaliyetleri heyelana neden olmaktadır. Ayrıca ağılık alanlarda meydana gelen seller dağ eteklerindeki yerleşim alanları için heyelan tehlikesini ortaya çıkarmaktadır (AFAD, 2018: 48). Türkiye’de 2021 yılında yarısından fazlası yaz aylarında olmak üzere toplam 24 heyelan afeti meydana gelmiştir. Heyelan afetinin en fazla Orta Karadeniz, Doğu

Anadolu ve Ege bölgesinde olduğu görülürken İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illerinde bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir. Heyelan afeti en fazla Rize ve Zonguldak illerinde görülmektedir (MGM, 2022: 130). Heyelan meydana geldiği bölgelerde hem can ve mal kayıplarına hem de kara ve demir yolu ulaşımını, tarımsal ve ormanlık alanları tahrip ederek ekonomik hasarlara neden olmaktadır (AFAD, 2018: 48).

Türkiye’de yaygın görülen üçüncü doğal afet türü sel ve su baskınlarıdır. Doğal su yatağındaki su miktarının artan yağış ve kar erimelerine bağlı olarak taşmasına ve etkilediği bölgede can ve mal kaybına neden olmasına sel afeti adı verilmektedir. Hızına ve oluşum yerlerine göre farklı sınıflara ayrılmaktadır (AFAD, 2018: 52). Bir bölgenin yağış ortalaması, iklim şartları, yer şekilleri bölgedeki sel ve su baskını afeti üzerinde etkili olmaktadır. İklim ve yer şekillerinin yanı sıra çarpık kentleşme, dere yataklarının yerleşime açılması, nehir yataklarının değiştirilmesi ve doldurulması sel ve su baskınları yaşanmasına neden olan en önemli etmenlerdir (Şahin, 2019: 184). 2021 yılında Türkiye’de büyük bir bölümü(155) yaz aylarında olmak üzere toplam 283 sel afeti meydana gelmiştir. Sel afeti en fazla İzmir, Van, Bursa ve Muğla illerinde yaşanmıştır (MGM, 2022: 84). Temmuz 2019’da Düzce’de meydana gelen aşırı yağış can ve mal kaybına neden olarak bir sel afetine dönüşmüştür (Şahin, 2019: 184).

Türkiye’de görülen bir diğer önemli afet türü orman yangınlarıdır. Ekstrem iklim şartları, hızla artan nüfus ve olumsuz insan faaliyetleri orman yangınlarına neden olmakta ve son yıllarda sayısı giderek artmaktadır. Gelişen teknolojik donanımlar ve insan gücü desteğine rağmen söndürülemeyen yangınların gelecekte ciddi bir probleme dönüşeceği düşünülmektedir (Ertuğrul, 2005:43).

1.1.2. Yangın Afetleri

Orman yangınları etkileri ve sonuçları itibariyle oldukça önemli afet türlerinden biridir. Hem doğa hem de insan kaynaklı olarak ortaya çıkmasına rağmen literatürde doğal afet türleri içerisinde yer almaktadır çünkü orman yangınları ancak meteorolojik koşullar uygun olduğunda gerçekleşmektedir. Orman yangınlarının meydana gelmesi, süresi ve şiddeti üzerinde meteorolojik koşullar önemli bir etkiye sahiptir (MGM, 2022: 111).

Dünyada orman yangınları en çok Kanada, ABD, Avustralya ve Akdeniz ülkelerinde meydana gelmektedir. Kanada’da meydana gelen yangınların büyük bir bölümü doğru planlama ve müdahale süreçleri, modern teknoloji ve eğitilmiş çalışanlar sayesinde kısa sürede söndürülebilmektedir. Yangına müdahale noktasında en az Kanada kadar donanımlı olan ABD’de ise yanlış kentleşme ve arazi kullanımı nedeniyle orman yangınları giderek

artmaktadır. Avustralya’da ise orman yangınları büyük felaketlere yol açmaktadır. Bu yangınların en önemli sebebinin iklim değişikliği olduğu sonucuna varılmıştır. Akdeniz ülkelerindeki ormanlar ise kapladıkları alan bakımından az olsa da dünya ekosistemi açısından oldukça önemlidir (Ertuğrul, 2005: 44).

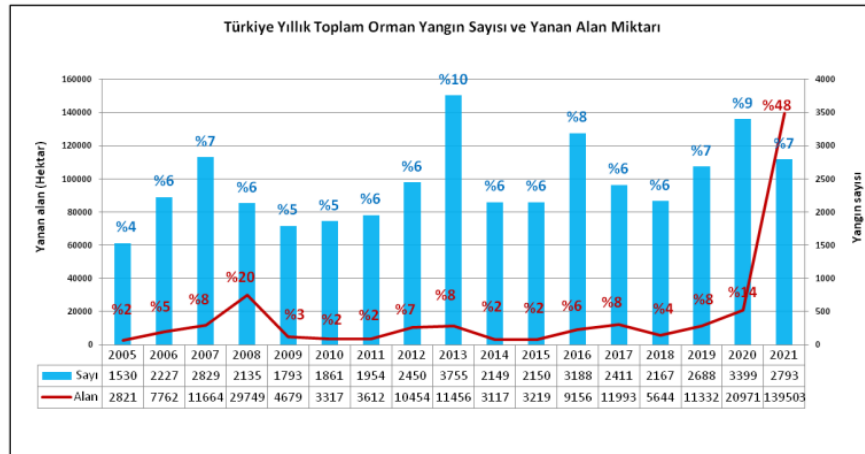
Bir akdeniz ülkesi olan Türkiye’de özellikle Adana, Antalya, Muğla, Aydın, İzmir gibi bölgelerde iklim koşulları gereği doğal kaynaklı orman yangınları meydana gelmektedir. Yaz aylarında aşırı artan sıcaklıklar ve doğal nem oranının düşmesi bu bölgelerdeki orman yangını riskini artırmaktadır. Ancak Türkiye’de orman yangınlarının ortaya çıkmasında doğal faktörlerden çok kasıt, ihmal ve bilinçsiz insan faaliyetleri etkili olmaktadır (Ergünay, 2007: 12).

Tablo 1.1.2.1 Türkiye’deki Orman Yangınlarının Çıkış Sebeplerine Göre Sayısal Dağılımı, 2021

Toplam	İhmal	Kasıt	Kaza	Sebebi Bilinmeyen	Doğal
2793	822	110	179	1329	353

Kaynak: <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>

Tabloda görüldüğü üzere; 2021 yılında Türkiye’de 2793 orman yangını meydana gelmiştir. Bu yangınların çıkış sebepleri incelendiğinde; 822 tanesinin ihmal, 110 tanesinin kasıt ve 179 tanesinin kaza sonucu ortaya çıktığı görülmektedir. Doğal faktörlerin neden olduğu orman yangını sayısı sadece 353 iken 1329 tane orman yangınının çıkış sebebi bilinmemektedir.

Grafik 1.1.2.1 Türkiye Yıllık Toplam Orman Yangınları Sayısı ve Yanan Alan Miktarı (2010-2021)

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/afetlerraporu2021.pdf>

2010 ve 2021 yılları arasından Türkiye’de ortaya çıkan orman yangınlarının sayısının ve yanan alan miktarının verildiği grafikte bir önceki yıla kıyasla 2021 yılında meydana gelen yangın sayısı azalırken yanan alan miktarının ciddi oranda arttığı görülmektedir.

Tablo 1.1.2.2 Bazı İllere Göre Orman Yangınlarının Sayısal Dağılımları ve Yanan Alan Miktarı, 2021

İL	YANGIN SAYISI	YANAN ALAN MİKTARI(HEKTAR)
Adana	126	4919,26
Antalya	294	60366,56
Mersin	89	9661,20
Muğla	296	50602,92
Osmaniye	66	3149,79

Kaynak: <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>

2021 yılında Türkiye’de ortaya çıkan orman yangınları sonucunda toplam 139503,16 hektar alan zarar görmüştür. Diğer illere kıyasla Antalya orman yangınlarından en çok etkilenen il olmuştur. Antalya ilinin farklı bölgelerinde meydana gelen 294 orman yangını sonucunda 60366,56 hektar alan yanmıştır.

Türkiye’de yaşanan en önemli yangın afetlerinin başında 2021 yılında Antalya ili Manavgat ilçesinde başlayan ve yaklaşık 10 gün süren orman yangını gelmektedir. Bu orman yangını sonucu 48382,40 hektar alan yanmıştır. 33 mahalleyi etkisi altına alan yangın kısa sürede yerleşim yerlerine de ulaşmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Antalya İli Yangın Afeti Hasar Tespit Raporu’na (2021) göre; 63’ü konut, 406’sı konut/ahır, konut/samanlık, konut/depo ve konut/ticarethane, 723’ü ahır/ samanlık/ depo, 45’i ticarethane ve 55’i diğer bina olmak üzere toplam 1151 bina yangın nedeniyle ağır hasar almıştır (Kaya Kılıç ve Uğur, 2023: 94).

Manavgat ilçesinin başlıca geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve turizmdir. AFAD tarafından edinilen bilgilere göre; yangın nedeniyle 15 sebze serası, 22 muz serası ve 15 bin dekar tarım alanı zarar görmüştür. Ayrıca 320 büyükbaş hayvan, 3000 küçükbaş hayvan ve 360 arı kovanı telef olmuştur. Diğer yandan bölgede turizm faaliyetleri sekteye uğramış ve birçok işyeri yangından etkilenmiştir (Hayata Destek, 2021: 2).

Orman yangınları çeşitli odun(tomruk, sanayi odunu, maden direği, kâğıt odunu, lif yonga, tel direği) ve odun dışı(defne, reçine, çıra) orman ürünlerinin kaybına neden olmaktadır (Ayanoglu vd., 2017: 34). Akdeniz ikliminin bitki türü olan kızılçam odunu mobilya ve ambalaj sanayinde reçinesi ise kâğıt ve kauçuk malzeme üretiminde kullanılmaktadır. Yangın afeti nedeniyle bölgedeki bu önemli hammadde kaynakları yok olmuştur. Yangın nedeniyle bölgenin geçim kaynaklarının ve hammadde varlığının yok olması hem bölge hem de ülke ekonomisine zarar vermektedir. Ayrıca bu kayıplar yalnızca ekonomik bir sorun olarak kalmamakta, bölge halkının yoksullaşmasına, bireysel ya da kurumsal yardımlara bağımlı hale gelmesine yol açarak bir sosyal sorun haline gelmektedir (Kaya Kılıç ve Uğur, 2023: 95).

1.2.Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Afetler bireyleri ve toplumu farklı düzeyde ve boyutlarda derinden etkilemektedir. Bu etkilenme düzeylerini açıklamak amacıyla birtakım araştırmalar yapılmış ve aynı afeti yaşayan kişilerin dört farklı düzeyde afetten etkilenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Afetten etkilenen bireyler birincil düzeyde afet bölgesinde olayı doğrudan yaşayanlar, ikincil düzeyde afete doğrudan maruz kalan bireylerin yakınları (aile, arkadaş vb.), üçüncü düzeyde afetzedelerle çalışan meslek elemanları ve gönüllüler, dördüncü düzeyde ise afet olayını medya üzerinden takip eden kişiler olmak üzere derecelendirilmektedir (Akyılmaz ve Karka, 2009: 8). Dudasik (1980)'e göre ise afetten etkilenenler dört tipolojiye ayrılmaktadır. Birincisi, olayın mağdurları, afete doğrudan maruz kalarak can ve mal kaybı yaşayan kişilerdir. İkinci olarak, bağlantılı mağdurlar, afetin ortaya çıkardığı yıkımdan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenenler, afet sonucunda maddi kayba uğrayan kişilerdir. Üçüncü olarak, afete doğrudan maruz kalan can ve mal kaybı yaşayan kişilerin aileleri, arkadaşları, sosyal çevresi yani afetten yakınları nedeniyle etkilenen kişiler çevresel mağdur olarak tanımlanmaktadır. Afetin yaşandığı bölgeye sonradan arama-kurtarma, ilkyardım ve iyileştirme amacıyla gelen afet çalışanları ise son grubu oluşturmaktadır. Afet sonrasında afetten etkilenen gruplara yönelik çalışmaların, öncelik ve aciliyet durumlarının planlanmasında bu sınıflamalardan yararlanılmalıdır (Tuncay, 2004: 9).

Doğası gereği afetler kriz durumlarıdır ve çocukluk döneminde yaşanması muhtemel deneyimlerin dışındadır. Çocukların yaşam farkındalıkları yetişkinlerinki kadar gelişmiş değildir. Yetişkinlere kıyasla çocuklar yaşadıkları kriz durumunu anlamlandırmada ve ifade etmede güçlük yaşamakta, afet gibi travmatik olaylardan daha ağır şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle çocuklar ve ergenler travmatik olaya maruz kalan bireyler içinde en incinebilir ve savunmasız grubu oluşturmaktadır (Karabulut ve Bekler, 2019: 368). Doğal afetler tüm toplumu etkisi altına almakta yetişkinler üzerinde korkutucu, üzücü ve travmatik etkiler bırakırken çocukların güvenlik ve normallik duygularını da zayıflatmaktadır (National Association of School Psychologists, 2017: 1).

Afet sonrası ilk akla gelen ve önem verilen etki can kayıpları ve yaralanmaları kapsayan fiziki etkilerdir. Ancak bireylerin sağlıklı olarak kabul edilmesi için fiziksel ve ruhsal sağlığı bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle fiziksel olarak bir hastalığın ya da sakatlanma durumunun olmaması bireyleri sağlıklı olarak tanımlamak için yeterli değildir. Fiziksel sağlığın yanında psikososyal yönden de kişilerin iyilik hali içinde olması gerekmektedir (Bulakbaşı, 2015: 1). Bu nedenle araştırmada afetin, etkilenen bireyler arasında en incinebilir grup olan çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerine odaklanılmış ve iki ayrı başlık olarak sunulmuştur.

1.2.1. Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri

Afetler bireylere korku, dehşet ve çaresizlik hissi veren travmatik olaylardan biridir. Afetler bireyleri psikososyal yönden derinden etkilemektedir. Afetlerin psiko-sosyal etkilerini ev ve yaşam alanlarının kaybı, toplumsal bağların ve sosyal destek ağlarının kopması, ekonomik yönden gelir kaybı yaşanması, geleceğe ilişkin güven kaybı, endişe, kaygı vb. duygular yaşanması olarak sıralanmaktadır (Soliman, 2000'den akt. Tuncay, 2004: 10).

Afetler bireylerde özellikle de birçok açıdan dezavantajlı grup içerisinde yer alan çocuklarda güvensizlik, şüphecilik, çatışma, suçlama ve yabancılaşma gibi tepkilere neden olmakta ve birtakım TSSB semptomlarını ortaya çıkarmaktadır. Afet sonrası yaşanan şok, öfke, çaresizlik, suçluluk ve karamsarlık, afeti hatırlatan uyarlardan kaçınma ve irkilme afete karşı verilen duygusal ve davranışsal tepkiler arasındadır. Diğer yandan kararsızlık, dikkatini toplama da zorluk, istenmeyen ve önlenemeyen düşüncelere dalma gibi tepkiler de sıkça görülmektedir (Akyılmaz ve Karka, 2009: 9). Örneğin orman yangınına maruz kalan çocuklar travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) riski altındadır. Bu bağlamda kimi çocuklar oyun veya rüya sırasında orman yangınına yeniden deneyimlemekte kimi çocuklar ise kendisine orman yangınına hatırlatan uyarlardan kaçınmak istemektedir. Orman yangınına maruz kalan çocuklarda genel uyuşukluk, konsantre olamama, irkilme vb. gibi travma belirtileri görülmektedir (NASP, 2017: 2).

Çocukların afet karşısında verdikleri tepkiler yaşlarına ve gelişim dönemlerine göre de farklılaşmaktadır. Çocukluk döneminde afete maruz kalan çocuklarda sıklıkla ani olaylara aşırı tepki gösterme, ebeveynlerden ayrılamama, gerileme davranışları ve afetten dolayı kendini suçlama davranışı görülmektedir (İşmen, 2001: 84). Ergenlik dönemi ise arkadaş ilişkilerinin ve bağımsız olma isteğinin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ergenler yakın çevresinden ve akranlarından ilgi ve kabul beklentisi içindedir. Diğer yandan bağımsız olma isteğinin beraberinde getirdiği sorumluluklar ergenler için bir ikilem yaratmaktadır. Bu nedenle afete maruz kalan ergenlerde sorumluluklarını yerine getirememe, özgüven eksikliği gibi davranışlar gözükmemektedir (Limoncu ve Atmaca, 2018: 134). Afete maruz kalan ergenlerde okul sorunları, agresif-saldırgan davranışlar sergileme, toplumdan kaçma, madde kullanımı ve yaşamı tehdit eden davranışlar görülmektedir (Akyılmaz ve Karka, 2009: 22). Ergenlik döneminde uyku bozuklukları, yeme bozuklukları, kışkırtma, fiziksel yakınmalar, suçluluk davranışları sık görülen belirtiler arasındadır. Nadir olmakla birlikte yüksek travma sonrası stres bozukluğu yaşayan ergenlerin intihar riski de yüksek olmaktadır (NASP, 2017: 2).

1.2.1.1.Çocuklarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Travma kelimesi fiziksel anlamda, bedende doku ya da organın yapısını ve işlevini bozan önemli ve etkili yaralanmalar olarak tanımlanırken psikolojide bireylerin fiziksel, duygusal ve davranışsal bütünlüğünü tehdit eden, kontrol sağlama ve anlam verme sistemlerini yıkan, yoğun çaresizlik hissi yaratan ve bireylerin duygu, düşünce ve davranış işlevlerini bozan durumlar şeklinde tanımlanmaktadır (Herman, 2016'dan akt. Haspolat, 2019: 3).

Travma kavramı ruhsal anlamıyla genellikle tehlike ve korku yaratan, baş etmesi zor, yüksek stresli deneyimlere maruz kalmayı ifade etmektedir. İnsanların olağan deneyimleri dışında kalan ve çoğu bireyde önemli sıkıntı ve stres semptomları uyandıran olaylar olarak tanımlanmaktadır. Bazı araştırmalar sonucunda bu tür deneyimlere maruz kalan bazı kişilerin önemli belirtiler geliştirmediği ancak günlük işleyişlerinde psikolojik sıkıntı veya bozulmalar yaşadığı tespit edilmiştir. Savaş, doğal afet, cinsel istismar vb. olağan dışı durumlara maruz kalan bireyler ciddi psikolojik sıkıntı belirtileri göstermektedir (Fairbank vd., 2001: 183).

20.yy'a kadar fiziksel travma sonucunda psikolojik sorunlar yaşayan bireylerin ya mental bir rahatsızlığının ya da mental rahatsızlığa yatkınlığının olduğu düşünüldüğü için travmatik olayların psikolojik etkileri üzerinde durulmamıştır (Joones ve Wessley, 2005'ten akt. Çolak vd., 2010: 19). Travma Sonrası Stres Bozukluğu(TSSB)'nin bir tanı olarak temelleri savaş döneminde ve sonrasında askerlerin yaşadıkları problemlerin anlaşılmasını sağlamak amacıyla yürütülen çalışmalarla atılmıştır. 1.Dünya Savaşı esnasında patlayan bombaların askerlerde "bombardıman şoku" olarak adlandırılan nörolojik hasarlar bıraktığı anlaşılmıştır. 2.Dünya Savaşında ise savaşa katılan askerlerin uzun yıllar sonra bile strese bağlı belirtiler gösterdikleri tespit edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde doğal afetler, cinsel istismar, işkence gibi travmatik olayların neden olduğu ruhsal bozukluklar üzerine de çalışmalar yürütülmüş travmanın tanımı genişlemiş ve değişmiştir (Fairbank vd., 1993'ten akt. Yılmaz, 1999: 81). Bu değişim Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabında (DSM) açıkça görülmektedir.

Vietnam Savaşı dönemlerinde ortaya çıkan DSM-I içinde bulunan savaş döneminin etkisi altında kalmıştır. Bu bağlamda travmaya ilişkin açıklamaları savaş ve sivil felaketler üzerine odaklanmaktadır. Kişilerarası şiddet, cinsel istismar gibi bireye özgü travmalar önemsenmemiştir. (APA, 1966)'a göre DSM-II de ise travmaya ilişkin olarak bireylerin çok yoğun bir strese maruz kaldığında psikolojik sorunlar yaşadığı, stres kaynağı ortadan kalktığında ise bu belirtilerin yok olacağı, eğer belirtiler devam ederse tanının değiştirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Çolak vd., 2010: 20). DSM I-II de henüz travma kavramının net bir şekilde tanımlanamadığı görülmektedir. Özgür irade, bireysel sorumluluk gibi kavramların tartışılmaya başlanması ile birlikte DSM-III de travma kişi merkezli değil travma merkezli

olarak ele alınmaya başlamış ve ilk olarak bireylerde belirgin düzeyde sıkıntı yaratacak 'zorlu yaşam olayları'' olarak tanımlanmıştır (Çolak vd., 2010: 21). DSM-IV'de ise doğal ya da insanların neden olduğu felaketlere maruz kalma, yaşamı tehdit edici olaylarla karşılaşma, ciddi yaralanma ya da bir yakınının kaza ya da afetteki haline tanık olma gibi olaylara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalmanın kişilerde TSSB'yi ortaya çıkardığı belirtilmiştir (Özgen ve Aydın, 1999: 36).

DSM-V'de ise ayrı bir tanı başlığı oluşturulmuş ve bireyi fiziksel ya da psikolojik yönden sarsan, inciten, yaralayan her türlü olay örselenme ve zorlanma etkisine bağlı bozukluk olarak tanımlanmıştır. TSSB'nin etkisi olayın şiddeti, süresi ve sıklığı ile ilgili olduğu kadar kişinin kalıtsal ve gelişimsel özellikleri, hazır bulunma ve benlik gücü ile de ilgilidir (Öztürk ve Uluşahin, 2016: 380). Herhangi bir ruhsal hastalığı olmayan ve travmatik bir olayla karşılaşan bireyler bedensel ve ruhsal anlamda zorlanma yaşamaktadır. Bu süreç ilk 1-2 gün içinde ortaya çıkmakta ve yatışmakta ise buna akut zorlanma bozukluğu adı verilmektedir. Eğer travmatik olay karşısında örselenme belirtileri zamanla yatışmaz ve kötüleşir ise TSSB gelişmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2016: 381). Bir başka çalışmaya göre travmatik olay yaşandıktan sonra bir ay içinde semptomlar başlamakta ve yatışmakta ise akut TSSB, süreç üç ay ve üzeri devam ederse kronik TSSB adı verilmektedir. Eğer semptomlar travmatik olaydan altı ay sonra ortaya çıkıyor ise gecikmeli başlangıçlı TSSB olarak adlandırılmaktadır. Stresin arttığı durumlarda TSSB belirtileri de artış göstermektedir. Ayrıca bireyler yeni ve ciddi bir stresle karşılaştığında TSSB yeniden ortaya çıkabilmektedir (Özgen ve Aydın, 1999: 34).

TSSB genel görünüm ve davranışlarda telaş, korku, uyaranlara karşı aşırı duyarlılık, irkilme, titreme ve huzursuzluğa neden olmaktadır. Konuşma ve ilişki kurmada zaman zaman suskunluk, duygu azalması, ilgisizlik ve kaçınma davranışları görülmektedir. Duygulanımdaki belirtileri ise bunaltı, çökkünlük, haz alamama, aşırı öfke olarak sıralanmaktadır. Travmatik olayın bazı bölümlerinin unutulması ya da yeniden yaşıyormuş gibi anımsanması, kâbus görme bilişsel yetilerdeki belirtiler arasındadır. Fizyolojik olarak ise uyku problemleri yaşanmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2016: 384). Artmış uyarılabilirlik TSSB'de en yaygın görülen semptomlar arasındadır. Bu semptom uyku düzensizliği, aşırı irkilme ve dikkati toplamada güçlük çekme gibi sorunlara neden olmaktadır. Bir diğer semptom heyecansal sınırlılık semptomu, travmatik bir olay yaşayan kişilerin dış dünyadan çekilerek kendilerine yönelmesi ve olayı hatırlatan uyaranlardan kaçınması olarak açıklanmaktadır. Kaçınma davranışı ise kişilerin sosyal hayatını sınırlandırmakta ve gerginlik, korku, anksiyete, dona kalma, saldırma gibi çeşitli tepkilere neden olmaktadır. Bu semptom özellikle ergenlerde saldırgan davranışlar ve madde kullanımı gibi istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Travmatik olaya ilişkin bir durumun tekrar tekrar

ve canlı olarak yaşanması da TSSB'nin diğer yaygın semptomları arasındadır (Özgen ve Aydın, 1999: 35).

TSSB'nin temel sebebi hakkında yapılan çalışmalar, travmatik olay sonucu meydana gelen değişikliklerin yanında travmatik olay öncesinde kişilerde var olan yatkınlığa da dikkat çekmektedir. TSSB 'ye maruz kalma öncesi var olan psikolojik sorunlar, ailede psikopatoloji öyküsünün olması, çocuklarda istismara maruz kalma ve cinsiyet gibi faktörler risk düzeyini artırmaktadır. TSSB'ye maruz kalma sonrası ise bireylerin yeterli sosyal desteğe sahip olmaması uyum sürecini zorlaştırmaktadır (Fairbank vd., 2001: 188). Çocukluk çağına ait olumsuz deneyimlerin yanında düşük sosyo-ekonomik düzey, alkol ve madde bağımlılığı, ilaçların kötüye kullanımı vb. gibi risk faktörlerinin bulunması travmanın etkisini artırmakta ve TSSB'ye neden olmaktadır (Bolu vd., 2014: 99).

Maruz kalınan afetin sıklığı, şiddeti ve yaşattığı mağduriyet düzeyi bireylerin gösterdiği TSSB belirtilerini etkilemektedir. Afet konusunda hazırlıksız olmak, ölüm tehlikesi ve kayıp yoğunluğu travmanın etkisini artırmaktadır (Yılmaz, 1999: 83). TSSB gelişimi kişilerin yaşadıkları olaya yükledikleri öznel anlamlarla da yakından ilişkilidir. Örneğin afete maruz kalan herkeste TSSB gelişmek zorunda değildir ya da çoğu insan için olağan olarak gözüken bazı olaylar kişilerin o olaya yükledikleri öznel anlam nedeniyle TSSB'ye neden olabilmektedir (Özgen ve Aydın, 1999: 36). TSSB genellikle psikoz, kaygı bozukluğu, depresyon, madde-alkol bağımlılığı ve intihar eğilimi gibi ruhsal bozukluklarla benzer klinik özellikleri paylaşmakta ve nadiren tek başına tanı almaktadır. Bilinç, sosyal destek, etnik ve kültürel farklılıklar gibi faktörler TSSB'yi diğer ruhsal bozukluklardan ayırmaktadır (Yılmaz, 1999: 82).

1.2.1.2.Çocuklarda Patolojik Yas

Afetlerin çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini incelerken ele alınması gereken bir diğer konu patolojik yastır. Travmatik olay sonucunda fiziksel bütünlüğün tehlikede olması, bir yakının kaybedilmesi, bağlılık geliştirilen herhangi bir şeyin kaybedilmesi gibi durumlarda bireyler yas belirtileri gösterebilmektedir. Bu kriz durumu sevdiğimiz bir kişinin, canlının ya da eşyanın kaybindan sonra çaresizlik, üzüntü, yalnızlık vb. duyguları yaşamamıza neden olan çok boyutlu, karmaşık ve değişen bir süreç olarak tanımlanabilmektedir.

Bireylerin sevdikleri, güvendikleri ve bağlılık geliştirdikleri varlıkları kaybetmesi kaygı, üzüntü ve keder duygularının hâkim olduğu yas tepkileri vermesine neden olmaktadır. Yas tepkileri bireylerin yaşadıkları kayıplara ilişkin verdikleri son derece normal ve doğal tepkilerdir. Bireylerin sağlıklı bir şekilde yaşamlarına devam edebilmeleri için yas sürecini tamamlaması gerekmektedir (Zara, 2011: 74). Kübler-Ross'a göre yas sürecinde çok sık

gözlemlenen bazı aşamalar aşağıda belirtilmiştir. Bu aşamaların sırası yer değiştirebilir ya da bazı aşamalar hiç gözlemlenmemiş olabilir.

Şok ve inkâr yas tutmanın ilk aşamasıdır. Bireyler kayıp sonrası yaşanan şokla baş etmek için bir savunma mekanizması olarak reddetme davranışı göstermektedir. Bu durum ölüm karşısında verilen yaygın bir tepkidir. “Bu benim başıma gelmiş olamaz.”, “Böyle bir şey imkânsız.” diyebilmektedir (Santrock, 2017: 631). Ayrıca yaşanan kayıptan sonra bireyler hayatlarına nasıl devam edebilecekleri sorusuna cevap aramakta ve hayatın anlamsız olduğunu düşünmeye başlamaktadır. Zaman içerisinde kaybın gerçekliği kabul edilmeye başladığında bireyler güçlenmekte ve farkında olmadan iyileşme süreci başlamaktadır (Kübler-Ross ve Kessler, 2014: 1).

Bireylerin yaşadıkları kayıplara ilişkin inkâr etme davranışını devam ettiremeyeceğini fark ettiği ikinci evre öfke evresidir. “Neden ben?” sorusu sıkça sorulmaktadır (Santrock, 2017: 631). Bireyler yaşadıkları kayıp nedeniyle yaratıcıya, ailesine, arkadaşlarına, doktorlara vb. öfke duymaktadır. Yas sürecinde acı ve öfke hissetmek son derece doğal bir süreçtir. Kayıp sonrasında hissedilen öfke bireyleri hayata bağlamaktadır (Kübler-Ross ve Kessler, 2014: 1).

Pazarlık aşaması, bireylerin kayıp yaşamasına neden olan olayların bir şekilde ertelenebileceği umudunu barındıran aşama pazarlık ya da müzakere aşamasıdır. Bu aşamada “Evet ben, ama...” cümleleri kurulmaktadır (Santrock, 2017: 631). Bireyler bu aşamada yaşadıkları kayıpları geri getirmek amacıyla “Keşke”, “Eğer” gibi kelimeler içeren pazarlık cümleleri kurmaktadır. Pazarlık cümleleri ile birlikte suçluluk duygusu da ortaya çıkmaktadır. Genellikle bu aşama haftalarca ya da aylarca sürebilmektedir (Kübler-Ross ve Kessler, 2014: 2).

Yaşanılan kaybın kesinliğinin kabul edilmeye başlandığı dördüncü evre depresyon evresidir. Bu aşamada yaşanan kayıp nedeniyle duyulan keder derinleşmektedir ve bireyler depresyon belirtileri göstermektedir. Bu iç karatıcı süreçte bireylerin depresyon belirtileri göstermesi uygun ve olağan bir durumdur (Kübler-Ross ve Kessler, 2014: 2). Ancak kaybın ardından yaşanan depresyon yaşamsal işlevlerini yerine getirmekte zorlanmaya neden olacak uzun süreli olduğunda birtakım fiziksel ve ruhsal sorunlara işaret etmektedir (Santrock, 2017: 631).

Kabullenme yas kuramının son aşamasıdır. Bu aşamada bireylerden beklenen kendilerini iyi hissetmeleri değildir. Bu aşamada kabullenme ile kastedilen yaşanan kaybın gerçekliğini kabul etmek ile ilgilidir. Bireyler kaybettikleri şeylerin fiziki olarak yanında olamayacağını kabul etme ve hayatına o şey olmadan devam edebilmeyi öğrenmektedir. Bireyler bu aşamada sık sık kaybettikleri şeye ihanet ettikleri düşüncesine kapılmaktadır.

Bireyler kayıp gerçeğini ve buna ilişkin duygularını kabullendiğinde yas süreci tamamlanmaktadır (Kübler-Ross ve Kessler, 2014: 3).

Bireyler yas sürecini, kaybedilen varlığın ne olduğu, kaybedilen varlıkla arasındaki ilişki, kaybetme şekli, sosyoekonomik koşullar ve sosyal destek sistemleri gibi faktörlerden etkilenmektedir. Yas tutan kişinin kişilik özellikleri ve geçmişte yaşadığı bazı travmatik olaylar verdikleri yas tepkilerini etkilemektedir. Bireylerin yaşı, cinsiyeti, kriz durumuyla başa çıkma yöntemleri süreci etkileyen diğer önemli faktörler arasındadır (Zara, 2011: 77).

Patolojik yas, bireylerin kayıplarının ardından en az altı ay geçmesine rağmen yas belirtilerinin giderek artması olarak tanımlanmaktadır. Bireyin yukarıda belirtilen normal yas evrelerinin herhangi birinde takılıp kalması, kayıptan sonra gelişen yoğun suçluluk duyguları, yalnızlık bireylerin varolan bedensel ya da psikolojik sorunları normal yas sürecinin tamamlanmasını engellemektedir. Bireylerde yaşadıkları kayıp sonrası ortaya çıkan suçluluk duygusu, yalnız hissetme, önceki kayıplar, fiziksel ya da psikolojik problemler olağan yas süreçleri için engel teşkil edebilir. Bu süreçte olağan yas tepkileri yerini beklenmeyen, abartılan, uzun süren tepkilere ya da tepkisizliklere bırakabilmektedir (Bildik, 2013: 227). Kübler-Ross'un tanımladığı normal yas süreçlerinin dışında olağan yas tepkilerinin uzun sürmesi ya da yas tepkilerinin ertelenmesi, kaybın çok uzun süre inkâr edilmesi, kaybı hatırlatan herkesten ve her şeyden kaçınma ya da tam tersi olarak kaybı hatırlatan eşyaları saklamakta direnç gösterme, madde, alkol kullanımı ve şiddet davranışları gösterme, baş, karın ağrısı, kaslarda gerginlik vb. fiziksel şikâyetlerin görülmesi ve giderek artması patolojik yasa işaret etmektedir (Zara, 2011: 84).

Her kayıp acı vericidir ve yas bireylerin kayıp karşısında verdikleri ‘normal’ tepkilerdir. Ancak afet beklenmedik bir kriz durumudur bireylerin bu kriz durumuna bağlı olarak ani bir şekilde kayıp yaşaması özellikle çocuklarda bazı ruhsal sorunlara ve patolojik yasa yol açabilmektedir (Kukuoğlu, 2018: 43).

Afet nedeniyle aile bireylerini, akrabalarını ya da arkadaşlarını kaybeden çocuklar ölen kişinin başka bir yerde olduğunu, kendisini izlediğini vb. düşünmekte ve ölümü geçici bir kavram gibi algılamaktadır. Ayrıca ‘benmerkezci’ anlayışın hâkim olduğu çocuk döneminde çocuklar empati kuramamakta ve kendisinin algıladığının herkes tarafından aynı şekilde algılandığını düşünmektedir. Bu benmerkezci anlayış nedeniyle çocuklar yaşadıkları kayıptan dolayı kendilerini suçlama eğilimi göstermektedirler. Suçlama davranışının yanı sıra yapışma, yatak ıslatma, parmak emme gibi regresyon davranışları da görülmektedir (Ürer, 2017: 136; Bildik, 2013: 226). Ayrıca çocuklar yaşanan kayıpların ardından kaybın nedenlerine ilişkin sorular sormaya başlamaktadır. Kayıp yaşayan çocuklarda derin kaygı ve korku içeren

davranışlar açığa çıkmaktadır. Terk edilme, kendisinin ve sevdiklerinin öleceği korkusunu taşımaktadır (Bildik, 2013: 226).

Ergenlik döneminde ise çocuklar ölüm kavramına ilişkin bilinç geliştirmekte ve soyut anlamda ölümü anlamaya başlamamaktadır. Buna karşın ölümü uzak gelecekte yaşanacak bir olay olarak algılanmaktadır (Bildik, 2013: 227). Ergenlik dönemi gelişim özelliklerinden biri olan duygu durum dalgalanmaları yas sürecinde daha da belirginleşmektedir. Yaşadıkları kayıp karşısında ergenler sürekli öfke ve depresyon, sosyal izolasyon, madde kullanımı ve kendi zarar verme davranışı gibi patolojik yas belirtileri göstermektedir. Kadınların yas sürecinde sosyal destek ihtiyacı artmakta iken erkeklerde agresif davranışlarda artış ve madde kullanımı görülmektedir. Ayrıca yaşanan kayıpla birlikte sorumluluklarının arttığını hissedenden ergenler bir rol karmaşası yaşamakta ve çoğu zaman yetişkin rolü üstlenmektedir (Ürer, 2017: 136).

Afet sonucunda ortaya çıkan psikolojik ve sosyal sorunlar birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Afet sonrasında sosyal işlevselliğin bozulması bazı psikolojik sorunların tetiklenmesine neden olurken toplumu oluşturan bireylerin psikolojik sorunlar yaşamaları uzun vadede çeşitli sosyal sorunların doğmasına neden olmaktadır (Leblebici, 2004: 22).

1.2.2. Yangın Afetlerinin Çocuklar Üzerindeki Sosyal Etkileri

Afetler toplumun işlevselliğini bozan ya da sekteye uğratan, toplum örgütlenmesini gerekli kılan sosyal ve çevresel sorunlardan biridir. Bu nedenle afetlerin etkileri çevresel ve sosyal boyutlarıyla da ele alınmalıdır (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 11).

Afetler her boyutta yıkıma yol açan olağanüstü olaylardır. Afetler bireylerin dış çevresinde(fizyolojik ya da ekonomik kayıplar) olduğu gibi iç çevresinde de(toplumsal uyum ve sosyal çevre kaybı) yıkıma neden olmakta ve bir takım sosyal sorunlara yol açmaktadır (Tomanbay, 2000: 126).

Afet sonrası kalıcı ya da geçici sakatlıklar yaşanması, bireylerin en temel gereksinimlerinin(barınma, beslenme, hijyen vb.) etkili ve verimli bir biçimde karşılanamaması, eğitim, sağlık, barınma hizmetlerinin geçici olarak karşılanamaması, elektrik, su, ulaşım ve iletişim hizmetlerinin sekteye uğraması afet sonrası görülen yaygın sosyal sorunlar arasındadır (Eclac, 1991'den akt. Akar, 2013: 189). Afet nedeniyle sağlık kuruluşlarının hasar alması ya da yıkılması, bölgedeki sağlık çalışanlarının da afetzede olması vb. nedenlerle sağlık hizmetleri kesintiye uğrayabilmektedir. Bu durum var olan hastalıkların tedavisini güçleştirmektedir. Ayrıca afet nedeniyle altyapı hizmetlerinde kaynaklanan aksaklıklar çeşitli salgın hastalıkları ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra yetersiz beslenme

yetişkinlere kıyasla henüz gelişim döneminde olan çocukların sağlığını olumsuz etkilemektedir (Kousky, 2016: 78).

Bozkurt (1999) tarafından yapılan araştırmada, afet sonrasında yardımların afet bölgesine adı duyulmuş ve duyulmamış, örgütlü örgütsüz kişi ve gruplar aracılığıyla gönderilmesi, kaynakların verimli şekilde dağıtılamaması, yardım için gelen gönüllülerin koordinasyonunun sağlanamaması gibi sorunlara yer verilmekte, sistemli ve planlı bir örgütlenmenin önemi vurgulanmaktadır. Afet sonrası acil müdahale aşamalarında yaşanan kaos, bölgeye ulaştırılan yardımların yeterli düzeyde ve adaletli olmaması öfke ve korkuya, insanların birbirlerine ve hayata karşı güvenlerinin azalmasına neden olmaktadır (Tuncay, 2004: 10). Diğer yandan afet mağduru bireylerin belirli düzeyde temel ihtiyaçları sağlanmış olsa da bireylerin afet öncesi yaşam koşulları ile afet sonrası yaşam koşulları arasında önemli derecede fark bulunmaktadır. Bu farklılık bireylerde korku, endişe ve gelecek kaygısına neden olmakta ve bireylerin sosyal ilişkileri üzerinde etkili olmaktadır. (Saka, 2003'ten akt. Leblebici, 2004: 22). Bu bağlamda bireyler afet sonrasında sosyal ilişkilerinde yargılayıcı ve suçlayıcı davranışlar sergileme, çatışma ve güvensizlik gibi sosyal tepkiler vermektedir (Akyılmaz ve Karka, 2009: 9).

Afet sonrasında can kaybı, yaralanma gibi fiziki yıkım yaşayan, sevdiklerini ve tüm ekonomik varlıklarını kaybeden bireylerin topluma yeniden uyum sağlaması disiplinler arası koordinasyon ve iş birliğine dayalı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır (Leblebici, 2004: 20). Afetlerin sosyal etkileri ile toplumun gelişmiş düzeyi arasında ters orantı vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde afet ile ilgili önemli kuruluşlar yer alsa da bu kuruluşların yeterli ve etkili bir şekilde organize olamaması, bir afet planının olmaması ve yetki kargaşası afetin yarattığı sosyal sorunları çok daha güçleştirmektedir (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 11).

Afetlerin ortaya çıkardığı en önemli sosyal sorunlardan biri göç olgusudur. Dünya genelinde afet ve afetzede sayıları giderek artmaktadır. Bu artışa bağlı olarak afet sonucu gerçekleşen yer değiştirmeler ve göçler de artış göstermektedir (Varol ve Gültekin, 2016: 49). Afetin yaşandığı bölgeye olan güvenini yitiren ya da aynı bölgede yaşanması olası ikinci bir afetten korunma içgüdüleriyle hareket eden bireyler afet bölgesini terk etmektedir. Bir süre geçtikten ve afet bölgesinde yaşam normal seyrine ulaştıktan sonra geri dönüş sağlanıyorsa bu göçler geçici göç olarak adlandırılır ancak geri dönüş olmazsa kalıcı göçler ortaya çıkmakta ve afet bölgesinin tekrar normale dönmesi için gerekli olan insan gücünü kaybetmesine neden olmaktadır (Leblebici, 2004: 24). Göç etmek afet bölgesinden kurtuluş amacıyla yapılırsa da her zaman iyi sonuçlar doğurmamakta ve göç alan bölgedeki nüfusun hızla atması, altyapı aksaklıkları yeni afetlere neden olabilmektedir (Varol ve Gültekin, 2016: 49).

Afete bağılı olarak yapılan göçler oluşturduğu risk bakımından en fazla çocuklar üzerinde etkili olmaktadır. Yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalan çocuklar göç ettikleri yerlerde dil, din, kültür farklılığına bağılı olarak uyum problemleri yaşamaktadır. Uyum sorunları ile birlikte çocuklar sosyal olarak sınıflandırmalara ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu durum çocukların ruhsal sağlığı üzerinde de etkili olmaktadır (Kaştan, 2015: 219). Doğal afet nedeniyle yapılan göçün çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmalar afet sonrası bulunduğu yerden farklı bir yere göç etmek zorunda kalan çocukların gösterdikleri TSSB semptomlarının daha fazla olduğu ve geri dönen çocuklara kıyasla dönemeyenlerde daha fazla kronikleşme görüldüğü ifade edilmektedir. (Hansel vd. 2013'ten akt. Karabulut, 2018: 54). Ayrıca afet nedeniyle işini ve tüm ekonomik varlığını kaybeden bireyler düşük sosyoekonomik koşullara sahiptir. Aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çocuklar küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalabilmektedir (Kaştan, 2015: 222). Bu durum çocukların eğitim hayatlarının aksaması, akademik başarının düşmesi, okula devam konusunda isteksizlik vb. gibi sorunları hatta eğitim hayatlarının sona ermesine neden olabilmektedir (Karabulut, 2018: 20; Kaştan, 2015: 227).

1.2.3. Afetlerin Sonrası Çocuklarda Aile Desteğı

Afete maruz kalan çocuklar, henüz bilişsel gelişimlerini tamamlamadıkları için afeti anlamlandırmada güçlük çekmekte ve yetişkinlerin tepkilerini izleyerek olanları anlamaya çalışmaktadır (Erdur-Baker vd., 2018: 5). Bir başka ifadeyle çocuklar, tepkilerini nasıl yönetecekleri konusunda çevrelerindeki yetişkinleri (aile, öğretmen vb.) gözlemlemektedir. Afet sonrası çocukların verdikleri tepkileri azaltmada veya şiddetlendirmede ailenin önemli bir rolü vardır (NASP, 2017: 1). Ailelerini model olarak alan çocukların baş etme stratejileri diğer aile üyelerinin baş etme mekanizmalarından etkilenmektedir. Ailelerin gösterdikleri travma belirtileri çocuklar üzerinde etkili olduğu gibi çocukların travma tepkileri de ailelerin diğer üyelerini etkilemektedir (Young vd., 1998'den akt. Erdur-Baker vd., 2018: 6). Bu bağlamda çocukların verdiği tepkiler ailesinin verdiği tepkilerden bağımsız düşünülmemelidir (Küçük, 2008). Çocuklara baş etme stratejilerini öğretmek, destekleyici ilişkiler geliştirilmek ve çocukların tepkilerini anlamalarına yardımcı olmak travma belirtilerini azaltmaktadır (NASP, 2017: 1). Afet gibi bir kriz durumu ile karşılaşan çocukların, risk ve koruyucu faktörlerin etkileşimi sonucu bu kriz durumuna uyum göstermeleri ve olay karşısında güçlü kalabilmeleri psikolojik sağlamlık olarak ifade edilmektedir. Çocukların ebeveynleri ile yakın ilişkilerinin olması, sıcak ve destekleyici aile ilişkileri, iyi ebeveyn nitelikleri koruyucu faktörler arasında yer almaktadır (Kararımak, 2006: 133).

Afet sonrasında ailelerin sakin kalmaları ve çocuklarına hayatın normale döneceği konusunda güvence vermesi gerekmektedir (NASP, 2017: 2). Afet öncesinde çocuklar afetler hakkında yeterince bilgilendirilmemişse afetin çocuklar üzerindeki etkisi yetişkinlere kıyasla daha kalıcı ve kaçınılmaz olmaktadır. Afetlere hazırlıksız yakalanmak çocukların güven ihtiyaçlarını zedelemekte ve travmaya neden olmaktadır. Aileler çocukları ile afete ilişkin konuşmalı ve çocuklarının yaşına uygun açıklamalar yapmalıdır (Küçük, 2008). Çocukların afet sonrası gösterdiği tepkilerin normal ve beklenen olduğu çocuklara anlatılmalıdır. Aileler çocukların olaya ilişkin duygu ve düşüncelerini paylaşmalarına fırsat vermeli ve çocuklarını dinlemelidir. Çocukların sorularına yanıt vermeli ve empati kurmalıdır (NASP, 2017: 2). Aileler özellikle ergenlik dönemindeki çocuklarının davranışları ve afet arasında bağlantı kurmalarını sağlamalıdır. Risk faktörleri ve olası sonuçlar açığa çıkarılmalı, kar-zarar tablosu oluşturmalı, radikal kararların ertelenmesi gerektiği vurgulanmalıdır (Karancı ve Ünal, 2023: 10). Çocukların afet deneyimlerine ilişkin paylaşımları sözlü iletişim gibi sözsüz iletişimi veya çeşitli etkinlikler (çizim, hikâye) içerebilmektedir (NASP, 2017: 2). Çocukların afete ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade ediş tarzları yetişkinlerinden çok daha farklı olmaktadır. Çocuklar genellikle olay hakkında konuşmak istemezler bu nedenle aileler çocukların davranışları üzerinde oldukça dikkatli olmalıdır (Karancı ve Ünal, 2023: 10). Bu konuşmaya fırsat verilmediğinde çocuklar hem ailelerine hem de çevrelerine karşı güvenlerini yitirmekte ya da afet deneyimini daha karmaşık hale getirmektedir (Küçük, 2008).

Sosyal destek almak afete maruz kalan çocukların iyilik hallerine katkı sağlamaktadır. Duygu ve düşüncelerini, afete ilişkin deneyimlerini paylaşmak ve benzer duyguları yaşayan başkalarının da olduğunu, yalnız olmadığını bilmek çocukların afetin psikososyal etkileri ile başetmesini kolaylaştırmaktadır (Karancı ve Ünal, 2023: 10). Korku ve endişe içeren duygularla tek başına mücadele etmek yerine bu duyguları başkalarıyla paylaşmak çocukların kendilerini daha bağlı ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle afete maruz kalan çocukların akran destekleri artırılmalıdır. Güçlü duygusal desteğe sahip olan çocuklar zorluklarla daha kolay başedebilirler (NASP, 2017: 3). Travma sonrası stres tepkilerinden biri olan geri çekilme çocukların sosyal destek almalarının önünde bir engel teşkil edebilir. Ancak ailelerin bir yaklaşım, ihtiyaca yönelik kaynaklar ve doğru bir bilgilendirme sunması afetin çocuklar üzerindeki psikososyal etkisini azaltmaktadır (Karancı ve Ünal 2023: 10).

Ebeveynler endişeli ve üzgünse, çocukların da aynı şekilde hissetme olasılığı daha yüksektir. Bazı durumlarda ebeveynler, kendi sıkıntıları ve bunalma duyguları nedeniyle çocuklarına yeterli desteği sağlayamayabilirler (Küçük, 2008). Bu durum çocukların ailesine olan güven duygusunu sarsmaktadır. Ancak afet sonrasında aile içerisinde iyimser bir tablo

çizilirse çocuklar kendilerine güven duymaktadır (Bullock vd., 2011'den akt. Erdur-Baker vd., 2018: 6). Aile içinde çocukların olumlu baş etme yolları teşvik edilmeli ve çocukların güçlü yanlarına odaklanarak dayanıklılıkları vurgulanmalıdır. Korku ya da endişe duyduğundan geçmişte yaptığı ve bu duygularla baş çıkmasında kendisine yardımcı olan davranışları hatırlatmalıdır (NASP, 2017: 3). Destekleyici bir aileye sahip olan çocukların travma tepkilerini azalttığı unutulmamalıdır. Aileler çocuklarının afetle hisleri arasında bağlantı kurmalarına destek olmalı, olumlu aktiviteler üretmeli, çocukların pozitif anıları hakkında konuşmalarına fırsat vermelidir (Karancı ve Ünal, 2023: 11).

Afete maruz kalan çocukların aileleri afetin psikososyal etkilerini azaltmak ve çocuklarının afet sonrası yaşama uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla profesyonel destek almalıdır. Toplumsal yaşama yeniden uyum girişimlerinde ailelerin çoğu zaman birden fazla kişi ve kurumla iş birliği içinde olması gerekmektedir. Ebeveynler, öğretmenler ve diğer bakım verenler iş birliği içinde çalışmalıdır (NASP, 2017: 1).

1.3.Çocuklarda Psikososyal ve Bilişsel Gelişim Kuramları

İnsan gelişimi kuramcılarının fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutta ele aldıkları karmaşık bir konudur. Afetlerin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini araştıran bu çalışmada Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramı ve Jean Piaget'in bilişsel gelişim kuramına yer verilmiştir. Araştırmanın katılımcıları 12-17 yaş arası çocuklardan oluşmaktadır. Bu nedenle gelişim kuramları içinde ergenlik dönemine odaklanılmaktadır.

Ergenlik döneminde bireylerin vücutlarında birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Fiziksel değişimler ile birlikte bireylerin beyin ve beyin fonksiyonlarında da birtakım değişimler yaşanmaktadır (Bayraktar, 2017: 67). Bilgiyi edinme, işleme, depolama ve gerektiği yerde kullanma becerilerini içeren bilişsellik üzerine bazı kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlar arasında en bilineni Piaget'in bilişsel gelişim kuramıdır. Piaget insanların nasıl düşünmeleri gerektiğini öğrenirken çeşitli aşamalarda geçtiğini öne sürmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 181). Ergenlik dönemi Piaget'in bilişsel gelişim kuramında son aşama olan soyut işlemler dönemine karşılık gelmektedir. Soyut işlemler dönemi 12 yaşından itibaren başlayıp ergenlik boyunca devam etmektedir (Aral ve Baran, 2011: 170). Bu dönemde ergenler neredeyse bir yetişkin gibi soyut düşünmeye başlamaktadır. Ergenlerin bu dönemdeki sözlü problem çözme becerileri ve düşüncenin kendisi hakkında düşünmeleri soyut düşünebildiklerini gösteren belirtiler arasındadır (Santrock, 2017: 370).

Ergenler bu dönemde tümdengelim, tümevarım vb. gibi çeşitli akıl yürütme yollarını kullanabilmektedir. Denenceler üretip bu denenceleri sırasıyla test edebilir ve hipotezler

geliştirerek problemler karşısında analitik çözümler üretebilir (Weitz, 1971'den akt. Bayraktar, 2017: 67). Somut işlemler döneminde çocuklar sadece elle tutulur gözle görülür nesne, yer ve kişiler hakkında düşünebilirken ergenler hiç deneyimlemedikleri şeyler hakkında da fikir yürütebilmektedir (White ve Ferstenberg, 1978'den akt. Bayraktar, 2017: 68). Piaget'e göre bu dönemde ergenlik çağındaki bireyler yetişkin gibi düşünse de bu problemlerini bir yetişkin gibi çözebildiği ya da yetişkin gibi karar verebildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü yaşam deneyimleri yetişkinlere kıyasla yetersiz kalmaktadır (Aral ve Baran, 2011: 170).

Ergenin kendi görüntüsü ve davranışları hakkındaki öz farkındalığının artması ergen ben merkeziliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemde ergenler kendilerini "sahne" görmekte dikkat çekmek ve görünür olmak için çabalamaktadır. Diğer yandan ergenin hiç kimsenin kendisini anlamadığı düşüncesi yine bu eşsizlik hissinden kaynaklanmaktadır. Ergen ben merkeziliğinde görülen bir diğer duygu yenilmezlik ve sağlamlıktır. Ergenler başkalarının başına gelen kötü olayların yenilmez ve sağlam oldukları için kendi başlarına gelmeyeceğini düşünmekte ve bazı tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir (Santrock, 2017: 371). Ergenlik döneminde görülen ben merkezilik işlem öncesi dönemdeki ben merkezilikten farklıdır. İşlem öncesi dönemde çocuklar farklı bakış açılarını kavrayamazken ergenlik çağındaki bireyler farklı bakış açılarını kavrayacak bilişsel olgunluğa ulaşmıştır (Aral ve Baran, 2011: 170).

Ergenlik dönemindeki bireyler fiziksel ve bilişsel değişimlerin yanında psikososyal olarak da bazı değişimler yaşamaktadır. Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramı toplumsal çevrenin rolüne odaklanan sekiz aşamalı bir kuramdır. Erikson'a göre yaşamın her aşaması içerisinde kendine özgü krizleri barındırmaktadır. Bireyler bu krizlerin yarattığı stres ve çatışmalara uyum sağlamak için çabalamalıdır ve bireylerin bu krizleri ne oranda çözdüğü bir diğer aşamada karşısına çıkacak olan krizlerle baş etme becerilerini etkilemektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 447).

Ergenlik dönemi bireylerin birtakım fiziksel, bilişsel ve sosyal değişimler yaşadığı, kendini tanımaya başladığı dönemdir. Bu dönemde ergenin karşı cinse olan ilgisi artmakta ve dış görünüm önem kazanmaktadır. Dış görünüme olan ilgi benlik oluşumunda etkili olmaktadır (Geçtan, 2003: 98). Çocukluk döneminde yakın çevre aile ve okuldan oluşturmakta iken ergenlik döneminde çevre giderek genişlemektedir. Gençler kendilerini içinde bulundukları toplumun bir parçası olarak görmeye başlamakta ve toplumda var olma mücadelesi vermektedir (Dereboy, 1993: 98).

Ergenlik dönemi Erikson'un gelişim kuramında beşinci aşama olan kimlik oluşumu ya da rol karmaşasına karşılık gelmektedir. Bu dönemde kendilerindeki değişimin farkına varan

gençler kimlik oluşturma krizi yaşamakta ve kendilerine ‘‘Ben Kimim?’’ sorusunu sormaktadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 450; Aral ve Baran, 2011: 244). Ergenlik döneminde gençler özdeşleşme ve taklit yoluyla farklı rolleri deneyerek bu soruya cevap aramaktadır (Aral ve Baran, 2011: 244). Belirsizliklerle dolu bu krizle mücadele eden ve uyum sağlama çalışan gençler çocukluk çağında öğrendiği kurallar ile yetişkin değer algıları arasında bocalamaktadır (Geçtan, 2003: 98). Kendilerini dış dünyaya açan ergenler sevdikleri kişilerin tepkilerini gözlemleyerek rollerini sınamaktadır. Bu yolla ergenlerin benlik algıları açıklık kazanmaktadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 450).

Erikson’a göre kimlik ergenlik döneminde kazanılması gereken temel özelliktir (Atak, 2011: 170). Ergenlerin bu dönemde kimlik krizi ile baş etmesi gerekmektedir. Yaşadıkları kimlik krizi ile baş edebilen gençler kendi ilgi alanları ve yetenekleri doğrultusunda uygun kimlik geliştirebilmektedir. Kimlik geliştirebilen gençler gelecekle ilgili kendi kararlarını verebilmekte, özgün değer sistemi oluşturmakta kişisel, sosyal ve akademik planlar yapabilmektedir (Bacanlı, 2000’den akt. Aral ve Baran, 2011: 244). Erikson ’un ilk aşamasında bakım verene karşı duyulan güvenin umut duygusunu ortaya çıkarması gibi bu aşamada da güven duygusu kimlik oluşumunda etkili olmaktadır (Dereboy, 1993: 99). Bu krizle baş edemeyen gençler ise kimlik krizine maruz kalmaktadır.

Ergenler yaşadıkları rol karmaşasını askıya alma, kimlik karmaşası ve ters kimlik gibi çeşitli yollarla ifade edebilmektedir (Atak, 2011: 170). Askıya alma ergenlerin sorumlu bir yetişkin olmayı ertelemesini ya da sorumluluklarından kaçınmak için çocukluğa gerilemesini içermektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 450). (Atak, 2011, 170)’a göre bu ertelemeyi toplum ergenlere bilinçli olarak vermektedir. Ergenlerin farklı rolleri bütünleştirememesi ve dışarıdan gelen bilgileri örgütleyememesi ise kimlik karmaşası yaşamalarına neden olmaktadır. Ters kimlik ise ergenlerin toplumun kendisinden beklediği rollerin dışında aşırı uç davranışları benimsemesini içermektedir (Atak, 2011: 170).

1.4.Afetlerde Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bireylerin refah düzeyini ve yaşam zorlukları karşısında sorun çözme ve baş etme becerini artırarak bireyleri güçlendiren ve özgürleştiren uygulamaya dayalı meslek ve akademik disiplindir (IFSW, 2014). Afetlerde meydana geldiği bölgede yaşayan bireylerin refah seviyeleri üzerinde etkili olmakta ve fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal açıdan birtakım sorunları ve ihtiyaçları beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda afetlerin sosyal hizmet uygulama alanlarından biri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Artan ve Özkan, 2020: 3).

Sosyal hizmet, afet öncesinde koruyucu-önleyici çalışmalar gerçekleştirmekte ve bireyleri bilinçlendirerek afet karşısında hazırlıklı olmalarına yardımcı olmaktadır. Afet sırasında ise bireylerin yaşadıkları şoku gidermek, afete maruz kalan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak, yardımların düzenli ve adaletli bir şekilde yapılmasını sağlamak, bireylerin ihtiyaçlarının farkında olup gerekli kaynaklar ile bağlantı kurmak sosyal hizmetin görevleri arasındadır. Bu noktada sosyal hizmet yaşlı, engelli ve çocuk gibi dezavantajlı bireyleri korumak ile yükümlüdür. Afet sonrası ise afetten etkilenen bireylerin yeni hayatlarına uyumunu kolaylaştırmak, afetin psikolojik ve sosyal etkilerinin farkında olmak ve buna yönelik danışmanlık ve destek hizmetlerinde bulunmak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir (Tuncay, 2004: 28).

Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları afete ilişkin bazı rol ve sorumluluklar üstlenmektedir. Bunlar; afet öncesinde eğitim faaliyetlerinde bulunma, kaynakları ve toplumu harekete geçirme ve aktif katılım sağlama olarak sıralanabilir. Afet sırasında ise bağlantı kurma, savunuculuk rolleri üstlenen sosyal hizmet uzmanları afet sonrası ise olası travmaları en aza indirmek için psikososyal müdahalelerde bulunmakta, yas danışmanlığı yapmakta ve bireylerin refahını artırmak için makro sistemleri değiştirmeye yönelik politikalar üretmektedir (Artan ve Özkan, 2020: 4).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklere yer verilmektedir. Öncelikle araştırmanın konusu, amacı ve araştırmaya hangi problemlerle yola çıkıldığı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ardından örneklem seçimi, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bu yolla toplanan verilerin analizine ilişkin bilgiler açıklanmaktadır. Son olarak araştırmanın literatüre olan katkısına, özgünlüğüne, kapsam ve önemine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Konusu

Afet çok sayıda insanı etkisi altına alan, toplumun işlevselliğini bozan ve bu işlevselliği tekrar kazandırmak amacıyla yerel çaba ve kaynakların yetersiz kaldığı kriz durumlarıdır. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplumlarda afetler fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden ağır yıkımlar yaratmaktadır. Afet sonrasında ilk olarak afetzedelerin fiziksel bütünlükleri ve sağlıkları akla gelse de bir bireyin sağlıklı olduğundan söz edebilmek için hem fiziksel hem de ruhsal yönden de iyilik hali içinde olması gerekmektedir. Bu bakış açısı afetlerin etkilerini araştıran çalışmaların afetlerin psikososyal etkileri üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Yetişkinlere kıyasla çocuklar yaşadıkları kriz durumunu anlamlandırmada güçlük çekmektedir. Dolayısıyla çocuklar afetzedeler içindeki en savunmasız grubu oluşturmaktadır. Afetlerin çocuklar üzerindeki psikososyal etkileri çocukların yaşı, bilişsel gelişim düzeyleri, aile yapıları, yaşadıkları kayıplar gibi çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklılaştırılabilmektedir.

Araştırmanın konusu yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkisinin incelenmesini kapsamaktadır. Her çocuğun biricik olduğu ve çeşitli değişkenlere bağlı olarak afeti deneyimleme yollarının farklılaştığını belirterek bu çalışmada afete maruz kalan çocuklarda travma sonrası stres ve patolojik yas üzerine odaklanılmaktadır. Aynı zamanda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği karşılaştırılmaktadır.

Çalışma sonucunda yangın afetlerinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerine dair bilgi edinilmesi, travma sonrası stres ve yas süreçlerine ilişkin bilgi eksikliklerinin ortaya çıkarılması, travma sonrası stres ile algılanan aile desteği ilişkisinin diğer araştırmacı ve politika üreticilere bir öngörü sunması hedeflenmektedir. Bu araştırmanın sosyal hizmet literatürüne katlı sunacağı, afet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarına, lisans ve lisansüstü öğrencilerine faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Amaç ve Problemleri

Afet sonrası yaşanan kriz durumunu anlamlandırma ve başatme noktasında çocuklar yetişkinlere kıyasla daha savunmasızdır. Afet gibi travmatik olaylarla karşı karşıya kalan çocuklarda travma sonrası stres belirtileri ortaya çıkabilmektedir. Çocukluk döneminde baş edilemeyen bu travmalar yetişkinlik döneminde de farklı ruhsal sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu bağlamda afetlerin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini görünür kılmak son derece önemlidir. Diğer yandan afet sonrasında çocuklarda görülen patolojik yas ile ilgili çalışmalar büyük oranda ebeveyn kaybına odaklanmaktadır. Bağlılık geliştirilen bir nesne veya canlının kaybını ya da ev, okul gibi mekân değişikliğine ilişkin kayıpları odak alan çalışmalar oldukça sınırlı düzeydedir.

Bu araştırmanın genel amacı; yangın afetini deneyimleyen çocuklarda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik aşağıdaki araştırma sorularına yer verilmiştir:

- Yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine(yaş, cinsiyet, ailenin eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi vb.) göre travma sonrası stres anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır ?
- Yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine(yaş, cinsiyet, ailenin eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi vb.) göre algılanan aile desteği anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır ?
- Yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yollarına (yangın afetini hangi yolla deneyimlediği, evinin hasar durumu, yangın nedeniyle yaşanan kayıp vb.) göre travma sonrası stres anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır ?
- Yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yollarına (yangın afetini hangi yolla deneyimlediği, evinin hasar durumu, yangın nedeniyle yaşanan kayıp vb.) göre algılanan aile desteği anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır ?
- Yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan aile desteği ile travma sonrası stres arasında bir ilişki var mıdır?

2.3. Araştırmanın Deseni

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma Antalya ili Manavgat ilçesinde meydana gelen yangın afetine maruz kalan çocuklarda afetin yarattığı travma sonrası stresin ve algılanan aile desteği ile ilişkisinin belirlenmesi amacıyla tasarlanmış tanımlayıcı ilişkisel türde bir araştırmadır. Çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılarak yangın afetini deneyimleyen çocuklarda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkinin

incelenmesi amaçlanmaktadır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki değişim varlığını belirlemek amacıyla kullanılan bir modeldir (Karasar, 2015: 34).

2.4. Araştırmanın Örneklem Seçimi

Antalya ili Manavgat ilçesinde 28 Temmuz 2021 tarihinde başlayan orman yangını yaklaşık 10 gün sürmüş ve birçok yerleşim alanına sıçramıştır. Manavgat Belediyesi verilerine göre yangından en fazla etkilenen 6 mahalle (Evrenseki, Kalemler, Ulukapı, Oymapınar, Demirciler, Belenobası) çalışmaya dahil edilmiştir. Bu mahallelerde yaşayan ve yangın afetine maruz kalan, 12-17 yaş arası çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Çalışmada katılımcılar rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Rastgele örnekleme yöntemi, evrenin çok geniş ve karmaşık olmadığı durumlarda evreni oluşturan her ögenin eşit seçilme şansına sahip olduğu bir örneklem biçimidir (Kılıç, 2013: 44). 01 Ocak – 01 Temmuz 2023 tarihleri arasında belirlenen mahallelerde araştırmacı tarafından rastgele örnekleme yöntemi ile hane ziyareti yapılan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan, veli veya vasisinden aydınlatılmış onam formu ile onam alınan 12-17 yaş aralığında 130 çocuk araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Katılım ölçütleri:

- 12-17 yaş aralığında olması
- Velisi ya da vasisi tarafından görüşme için onay verilmesi
- Çalışmaya katılmayı kabul etmesi

2.5. Veri Toplama Araçları

01 Ocak – 01 Temmuz 2023 tarihleri arasında araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve veli izinleri alınan katılımcılar ile evlerinde yüz yüze veya çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu aracılığıyla yapılmıştır.

2.5.1. Görüşme Formu

Görüşme formunun ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini içeren sorular (yaş, cinsiyet, ailenin kimlerden oluştuğu, kardeş sayısı, ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve meslekleri, ailenin algılanan gelir düzeyi) yer almaktadır. Ardından katılımcıların afet deneyimlerine yönelik sorular (yangın afetinin hangi yolla deneyimlendiği ve en çok ne için endişelendiği, yangın afeti sonrasında evinin hasar durumu, nerede ikamet ettiği, köy, mahalle ya da okul değişikliği yapıp yapmadığı, hissettiği duyguları ailesi ile paylaşıp paylaşmadığı, profesyonel bir destek alıp almadığı, bulunduğu yeri terk ettikten sonra hangi yollarla bilgiye

ulaştığı, kaybettiği şeyler arasında en çok hangisine özlem duyduğu, en çok neye üzüldüğü ve korktuğu) sorulmuştur.

Görüşme formu literatür taraması sonucu elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır. Araştırmada Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Aile) ile Çocuklar için Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği kullanılmıştır.

2.5.2. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Aile)

Procidano ve Heller (1983) tarafından geliştirilen ölçek 20 maddeden meydana gelmektedir. Katılımcılar her maddeyi ‘evet’, ‘hayır’ ve ‘bilmiyorum’ şeklinde cevaplamaktadır. Katılımcılar ailelerinden yeterli desteği aldıklarını düşünüyorsa 1 puan, düşünmüyorsa 0 puan olarak hesaplanmaktadır. ‘Bilmiyorum’ cevapları puanlamaya dahil edilmemektedir. 3,4,6,16,19 ve 20. sorular ters maddedir. Katılımcıların toplam puanları 0-20 arasında olmaktadır. Puan yüksek olması algılanan aile sosyal desteğinin fazla olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısını 0,90 olarak hesaplanmıştır (Procidano ve Heller, 1983:4). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Eskin (1993: 518) yapmış ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısını 0,85 hesaplamıştır.

2.5.3. Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği

Pynoos ve Nader (1987)’in geliştirdikleri ölçek travmaya maruz kalan çocuklarda ortaya çıkan stres belirtilerini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Olayı yeniden yaşama, yok sayma ve kaçınma olmak üzere üç boyutun incelendiği ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki her bir madde “hiçbir zaman” dan “pek çok zaman” a kadar 5’li likert olarak derecelendirilmiştir. 1-6 arasındaki sorularla yeniden yaşama alt boyutu, 7-11 arasındaki sorularla yoksayma-kaçınma alt boyutu ve 12-20 arasındaki sorularla artmış uyarılmışlık alt boyutu incelenmektedir. 7.,12. ve 15. sorular ters maddedir. Çocukların kendileri ile yapılan görüşme sonucunda öğrenilen belirtilerin puanlanması ile tepki ölçeği toplam puanı elde edilmektedir. Elde edilen puanlar için belirlenen ölçütler; 12-24 puan arası hafif düzeyde travma sonrası stres bozukluğu, 25-39 puan arası orta düzeyde travma sonrası stres bozukluğu, 40-59 puan arası ağır düzeyde travma sonrası stres bozukluğu, 60 ve üzeri puan ise çok ağır düzeyde travma sonrası stres bozukluğu şeklindedir (Pynoos vd., 1993’ten akt. Erden vd., 1999:145).

Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Erden ve diğerleri (1999) tarafından yapılmıştır. Kırıkkale ilinde meydana gelen mühimmat fabrikası patlamasına maruz kalmış ve seçkisiz yolla seçilen 60 çocuk (30 kız ve 30 erkek) üzerinde uygulanmıştır. Tutarlılığı test-tekrar test yöntemi ile sınanan ölçeğin güvenirliği 0.86, Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0,75 olarak hesaplanmıştır. Travma sonrası stres bozukluğu DSM IV tanımları ile Çocuklar İçin

Travma Stres Tepki Ölçeği puanlarına ilişkin ölçütlerin tutarlılığı anlamlı ($p<.000$ ile $p<.01$) bulunmuştur (Erden vd., 1999:146).

2.6. Verilerin Analizi

Veriler IBM SPSS Statistics 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde kategorik değişkenler için frekans dağılımına (sayı, yüzde), sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistiklere (ortalama, standart sapma, minimum, maksimum) yer verilmiştir. Bağımsız örneklem t testi ile iki grup arasında fark olup olmadığına, tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) ile de ikiden fazla grup arasında fark olup olmadığına bakılmıştır. One-way ANOVA testi sonucunda fark yaratan grubun tespiti için Post-hoc testlerinden Bonferroni testinden yararlanılmıştır. Ayrıca ölçekler arasındaki ilişki için Pearson korelasyon analizi ve ölçek güvenilirliği için ise Cronbach alfa değeri kullanılmıştır. Anlamlılık için $p<0,05$ esas alınmıştır.

2.7. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamına, Antalya ili Manavgat ilçesi Demirciler, Kalemler, Evrenseki, Belenobası, Oymapınar, Ulukapı mahallelerinde yaşayan ve yangın afetine maruz kalan 12-17 yaş aralığındaki çocuklar girmektedir. Manavgat ilçesinin geniş ve dağınık bir coğrafyaya sahip olması ve katılımcılara ulaşma konusunda yaşanan güçlükler araştırmanın sınırlılığıdır.

2.8. Araştırmanın Sayıtları

- Katılımcılar veli izni alınmış ve görüşme yapmaya gönüllü çocuklardan oluşmaktadır.
- Örneklem, evreni temsil edecek niteliktedir.

2.9. Araştırmanın Hipotezleri

- Yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine göre travma sonrası stres anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine göre algılanan aile desteği anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yollarına göre travma sonrası stres anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Yangın afetine maruz kalan çocuklarda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

2.10. Araştırmanın Önemi

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen alanyazın incelemesinde, Türkiye’de afet konusunun önemli bir sosyal problem haline geldiği görülmektedir. Afetleri farklı disiplinler içinde ele alan araştırmalar olmasına karşın afetlerin dezavantajlı müracaatçı grubu içinde yer alan çocuklar üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların az sayıda olduğu ve deprem afeti ile sınırlı kaldığı, afete maruz kalan çocukların travma sonrası stres ve patolojik yas belirtileri ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkiye dair sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu nedenle yangın afetine maruz kalan çocukların afeti hangi yolla deneyimlediği, afet sonrasında en çok korku, endişe ve özlem duydukları unsurlar, yangın afetinden sonra evlerinin hasar durumu ve ikamet ettikleri yerler hakkındaki bilgilerin ve çocuklarda travma sonrası stres belirtilerinin görülüp görülmediği, algılanan aile desteği ile nasıl bir ilişkisinin olduğuna yönelik bilgilerin irdelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocukların yas süreçlerine ilişkin araştırmaların ebeveyn kaybı ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu çalışmanın çocukların bağıllık geliştirdikleri herhangi bir şeyin kaybı sonucu yaşanan yas belirtilerine de odaklanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bireylerin fiziksel bütünlüklerinin korunması, temel ihtiyaçlarının eksiksiz bir şekilde karşılanması, afet sonrası sunulacak her türlü hizmetin insan onuruna yakışır şekilde ve hak temelli sunulması, yaşanabilecek travmaları en aza indirmek ve sosyal hayata uyum sağlamayı kolaylaştırmak için psikososyal müdahalelerde bulunmak, bu doğrultuda politikalar üretmek sosyal refah devletinin görevleri arasındadır. Bu bağlamda araştırmada afetlerin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkisini, travma sonrası stres, patolojik yas belirtilerini ve bu belirtilerin algılanan aile desteği ile ilişkisinin irdelenmesinin çocuklara yönelik hizmetlerin planlanması ve uygulanması açısından politika üreticilerine, hizmet sunucularına ve araştırmacılara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik açıdan iyilik içerisinde olabilmesi için afetin ekonomik ve fiziksel etkilerinin yanında psikososyal etkilerine de odaklanmak oldukça önemlidir. Ulusal literatürde bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Odağı insan ve temel amacı insanın iyilik halini sağlamak olan sosyal hizmet mesleği afet öncesinde gerçekleştirdiği koruyucu-önleyici çalışmaların yanısıra afet sonrasında da mesleki çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda çalışmanın politika üreticilerine, afet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarına, lisans ve lisansüstü öğrencilerine öngörü oluşturması bakımından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

2.11. Araştırmada Kullanılacak Tanımlar

Araştırmada kullanılan bazı kavramlar işevuruk olarak tanımlanmıştır. Bunlar:

Afet: Çok sayıda kişinin etkilendiği, toplumun işlevselliğinin bozulduğu, bu işlevselliği tekrar kazandırmak amacıyla yerel kaynakların yetersiz kaldığı doğal ya da insan kaynaklı kriz durumları.

Çocuk: 12-17 yaş aralığını kapsayan, araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve görüşme için veli izni alınan bireyler.

Travma Sonrası Stres Bozukluğu: Bireyi fiziksel ya da psikolojik yönden sarsan, inciten, yaralayan her türlü olay örselenme ve zorlanma etkisine bağlı bozukluk.

Patolojik Yas: Travmatik bir olay sonucunda ebeveynin, sevilen kişinin ya da bağlılık geliştirilen herhangi bir şeyin kaybı sonrası iki yıldan fazla süren ve psikosomatik rahatsızlıkların ortaya çıktığı yas süreci.

Algılanan Aile Desteği: Bireylerin korku, endişe, pişmanlık, sevinç vb. duygularını paylaşabilen, aldığı kararlarda ve ihtiyaç duyduğu anlarda yanında olabilen aile bireyelerine inanması ve değerlendirmesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, afete maruz kalan 130 çocukla gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen bulgular beş başlık altında sunulmuştur. İlk olarak, yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İkinci olarak, yangın afetine maruz kalan çocukların çeşitli değişkenlere (afeti deneyimleme yolu, yangın esnasında en çok endişe duyulan durum, evin hasar durumu, yangın sonrası ikamet edilen yer ve köy/mahalle/okul değişikliği yapma durumu, aile ile duyguları paylaşma durumu, profesyonel destek alma durumu, bilgi alınan yerler, kaybına en çok özlem duyulan unsurlar, en çok üzen ve korkutan unsurlar) göre afet deneyimlerine ilişkin bulgular verilmiştir. Üçüncü olarak, yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine göre algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgular sunulmuştur. Dördüncü olarak, yangın afetine maruz kalan çocukların çeşitli değişkenlere göre afet deneyimlerinin algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Son olarak, yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan sosyal destek ölçeği (aile) ile travma sonrası stres tepki ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukları tanıttıcı bulgulara yer verilmiştir. Yangın afetine maruz kalan çocukların tanıttıcı bilgileri kapsamında yaş, cinsiyet, aile yapısı, kardeş sayısı ve sırası, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği ve algılanan gelir durumlarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3.1.1 Katılımcıların Yaş Dağılımı

		n	%
Yaş	12-13	63	48,5
	14-15	38	29,2
	16-17	29	22,3
Toplam		130	100,0

Katılımcıların neredeyse yarısı (%48,5) 12-13 yaşında, %29,2'si 14-15 yaşında ve %22,3'ü 16-17 yaşındaki çocuklardan oluşmaktadır.

Tablo 3.1.2 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kadın	68	52,3
	Erkek	62	47,7
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların %52,3' ü kadınlardan ve %47,7'si erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 3.1.3 Katılımcıların Aile Yapılarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Aile Yapısı	Çekirdek Aile	103	79,2
	Geniş Aile	27	20,8
Toplam		130	100,0

Katılımcıların nerdeyse tamamı(%79,2) çekirdek aile yapısına %20,8'inin ise geniş aile yapısına sahiptir.

Tablo 3.1.4 Katılımcıların Kardeş Sayılarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Kardeş Sayıları	1	10	7,6
	2	34	26,2
	3 ve üzeri	86	66,2
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların %7,7'sinin kardeşi yoktur. Katılımcıların %26,2'si iki kardeştir ve büyük bir bölümü(%66,2) üç ve üzeri kardeş sayısına sahiptir.

Tablo 3.1.5 Katılımcıların Kardeş Sıralarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Kardeş Sırası	1	45	34,6
	2	51	39,2
	3 ve üzeri	34	26,2
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların %34,6'sı ailelerinin birinci çocuğu ya da tek çocuğudur. %39,2'si ise ailelerinin ikinci çocuğudur. Katılımcıların %26,2'sinin ise ailelerinin üçüncü ve üzeri çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1.6 Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	87	66,9
	Ortaokul	17	13,1
	Lise ve üzeri	26	20,0
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların büyük bir kısmının(%66,9) annesi ilkokul mezunu ve %13,1'i ortaokul mezunudur. Katılımcıların %20,0'sinin annesi lise ve üzeri okullardan mezun olmuştur.

Tablo 3.1.7 Katılımcıların Anne Meslek Dağılımlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Anne Mesleği	Çalışmıyor	97	74,6
	İşçi	23	17,7
	Memur	2	1,5
	Emekli	2	1,5
	Diğer*	6	4,6
Toplam		130	100,0

*: esnaf

Araştırmaya katılan çocukların büyük bir kısmının(%74,6) annesi herhangi bir işte çalışmamaktadır. %17,7'sinin annesi işçidir. Annesi emekli olan katılımcılar(%1,5) ile annesi memur olan katılımcıların(%1,5) sayısı eşittir. Katılımcıların %4,6'sı ise annelerinin esnaf olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.1.8 Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	71	54,6
	Ortaokul	25	19,2
	Lise ve üzeri	34	26,2
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların yarısından fazlasının(%54,6) babası ilkokul ve %19,2'si ortaokul mezunudur. Katılımcıların %26,2'sinin babası lise ve üzeri okullardan mezun olmuştur.

Tablo 3.1.9 Katılımcıların Baba Meslek Dağılımlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Baba Mesleği	Çalışmıyor	13	10,0
	İşçi	65	50,0
	Memur	6	4,6
	Emekli	8	6,2
	Diğer*	38	29,2
Toplam		130	100,0

*: esnaf, çiftçi, hayvancılık

Araştırmaya katılan çocukların %10'unun babası herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların yarısının babası işçi, %4,6'sı memur ve %6,2'si emeklidir. %29,2'si ise babalarının esnaf olduğunu ya da çiftçilik veya hayvancılık ile uğraştığını belirtmiştir.

Tablo 3.1.10 Ailenin Algılanan Gelir Durumuna İlişkin Bilgiler

		n	%
Ailenin Algılanan Gelir Durumu	Düşük	27	20,8
	Orta	93	71,5
	Yüksek	10	7,7
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların çoğunun(%71,5) ailesinin gelir durumunu orta düzeyde algıladıkları görülmektedir. %20,8'i ailesinin gelirini düşük düzey olarak algılayan %7,7'si ise ailesinin gelir durumunu yüksek düzey olarak algılamaktadır.

3.2. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yollarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yolları, yangın afeti esnasında en çok endişelendikleri durum, evin hasar durumu, yangından sonra ikamet edilen yer, yangın sonrası yer değişikliği, ailelerle duygularını paylaşma, profesyonel destek alma durumu, yangına ilişkin bilgi alınan yer, yangın nedeniyle kaybına en çok özlem duyulan unsurlar, yangın sonrası en çok üzüntü ve korku duyulan durumlara ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3.2.1 Katılımcıların Yangın Afetini Deneyimleme Yollarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afetini Deneyimleme Yolu	Evimizin yakınında yangın olduğunu ve alevlerin yayıldığını gördüm.	93	71,5
	Arkadaşımın/akrabamın evinin yakınında yangın olduğunu gördüm.	65	50,0
	Yaşadığım bölgedeki ormanların yandığını duydum, dumanları gördüm.	87	66,9
	Sosyal medya, TV gibi iletişim araçlarından gördüm.	40	30,8

Araştırmaya katılan çocukların %71,5'i yangın afetini birinci dereceden deneyimlemiş ve evinin yakınında yangın olduğunu, alevlerin yayıldığını gördüğünü belirtmiştir. Katılımcıların yarısı ise arkadaşlarının ya da akrabalarının evinin yakınında yangın olduğunu gördüklerini belirtmiştir. Katılımcıların %66,9'u yaşadıkları bölgedeki ormanların yandığını duyduğunu ve dumanları gördüğünü ifade ederken katılımcıların %30,8 'i ise yangını iletişim araçlarında gördüklerini ifade etmiştir.

Tablo 3.2.2 Katılımcıların Yangın Afeti Esnasında En Çok Endişelendikleri Durumlara İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Esnasında En Çok Endişelenilen Durumlar	Ailem ve sevdiklerimin zarar görmesinden endişelendim.	105	80,8
	Evimizin zarar görmesinden endişelendim.	57	43,8
	Değer verdiğim eşyaların (kitap, oyuncak, hediye vb.) zarar görmesinden endişelendim.	40	30,8
	Evcil hayvanlarımızın zarar görmesinden endişelendim.	54	41,5
	Doğal yaşam alanlarının (ormanların, hayvanların vb.) zarar görmesinden endişelendim.	60	46,2

Araştırmaya katılan çocukların neredeyse tamamı(%80,8) yangın esnasında en çok ailesinin ve sevdiklerinin zarar görmesinden endişelendiğini belirtmiştir. Katılımcıların %43,8'i en çok evinin zarar görmesinden endişe duyduğunu ifade ederken %30,8'i ise değer verdiği eşyaların(kitap, oyuncak, hediye vb.) zarar görmesinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %41,5'i ise evcil hayvanının zarar görmesinden endişe duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı(%46,2) ise doğal yaşam alanlarının(ormanların, hayvanların vb.) zarar görmesinden endişe duyduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.2.3 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Evlerinin Hasar Durumuna İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Sonrası Evin Hasar Durumu	Ağır hasarlı	61	46,9
	Orta hasarlı	25	19,2
	Az hasarlı	22	16,9
	Hasarsız	22	16,9
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocuklarının yarısına yakınının(%46,9) evleri yangın sonrasında ağır hasar almıştır. Bu veri yangın afetinin bölgede ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %19,2'sinin evleri orta hasarlıdır. Yangın sonrasında evleri az hasar alan katılımcılar(%16,9) ile evleri hasar almayan katılımcıların(%16,9) sayısı eşittir.

Tablo 3.2.4 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası İkamet Edilen Yer Dağılımına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Sonrası İkamet Edilen Yer	Aynı ev	54	41,5
	Bir yakın/akraba evi	26	20,0
	Kiralık ev	13	10,0
	Konteyner	37	28,5
Toplam		130	100,0

Katılımcıların yarısına yakını(41,5) yangın afeti sonrasında aynı evde yaşamaya devam etmiştir. Katılımcıların %20,0'si yangın afeti sonrasında bir yakınının/akrabasının evinde yaşamaktayken %10'u ise kiralık eve çıkmıştır. Katılımcıların %28,5'i ise yangın afeti sonrası konteynerde yaşamaya başlamıştır.

Tablo 3.2.5 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumu	Evet	25	19,2
	Hayır	105	80,8
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların %19,2'si yangın afeti sonrasında köy/mahalle/okul değişikliği yaptığını ifade ederken katılımcıların büyük bir kısmı(%80,8) herhangi bir yer değişikliği yapmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3.2.6 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Aileleri ile Duygularını Paylaşma Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Sonrası Aileleri ile Duygularını Paylaşma Durumu	Evet	115	88,5
	Hayır	15	11,5
Toplam		130	100,0

Araştırmaya katılan çocukların neredeyse tamamı yangın afeti sonrasında yaşadıkları duyguları aileleri ile paylaştıklarını belirtmiştir. Katılımcıların sadece %11,5'i yangın afeti sonrasında yaşadıkları duyguları aileleri ile paylaşmamıştır.

Tablo 3.2.7 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumu	Evet*	53	40,8
	Hayır	77	59,2
Toplam		130	100,0

*: grup çalışması

Araştırmaya katılan çocuklarının %40,8'i yangın sonrasında bir grup çalışmasına katıldıklarını belirtirken %59,2'si herhangi bir profesyonel destek almadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.2.8 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrası Yangın Hakkında Bilgi Aldıkları Yer Dağılımlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Sonrası Bilgi Alınan Yer	Aile/akraba	78	60,0
	Sosyal medya/TV	60	46,2
	Yaşadığım bölgeyi terk etmedim.	13	10,0

Araştırmaya katılan çocukların yarısından fazlası(%60,0) yangın afeti sonrasında aile ve akrabalarından bilgi aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı(46,2) ise sosyal medya ya da TV gibi iletişim kanallarından bilgi aldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %10'u ise yangın afeti sonrasında yaşadıkları bölgeyi terk etmediklerini belirtmiştir.

Tablo 3.2.9 Katılımcıların Yangın Afeti Nedeniyle Kaybına En Çok Özlem Duydukları Unsurlara İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Nedeniyle Kaybına En Çok Özlem Duyulanlar	Yanan ev	24	18,5
	Kişisel eşyalar	47	36,2
	Evcil hayvan	62	47,7
	Yok	31	23,8

Araştırmaya katılan çocukların %18,5'inin yangın afeti nedeniyle kaybettiği şeyler arasında en çok yangından hasar gören evleri olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %36,2'si ise en çok yangın nedeniyle kaybettikleri kişisel eşyalarına özlem duyduklarını belirtmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı(%47,7) yangın sonrasında en çok özlem duydukları şeyin evcil hayvanları olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %23,8'i ise yangın afeti nedeniyle kaybına özlem duydukları herhangi bir unsurun olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3.2.10 Katılımcıların Yangın Afeti Sonrasında En Çok Korku ve Üzüntü Duydukları Durumlarına İlişkin Bilgiler

		n	%
Yangın Afeti Sonrasında En Çok Korku ve Üzüntü Duyulan Durumlar	Yeniden yangın çıkması	41	31,5
	Alev ve dumanları yakından görmek	35	26,9
	Evin zarar görmesi	48	36,9
	Doğanın ve hayvanların zarar görmesi	47	36,2
	Yok	14	10,8

Araştırmaya katılan çocukların %31,5'i yeniden yangın çıkmasından korku duyduklarını ifade ederken %26,9'u alev ve dumanları görmenin kendilerini çok korkuttuğunu belirtmiştir. Evinin zarar görmesi nedeniyle korku ve üzüntü duyan katılımcıların sayısı(%36,9)

ile doğanın ve hayvanlarının yangın nedeniyle zarar görmesine üzüntü duyduğunu belirten katılımcıların sayısı(%36,2) birbirine yakındır. Bunun yanında katılımcıların %10,8'i ise herhangi bir korku ve üzüntü duymamaktadır.

3.3. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların yaş, cinsiyet, aile yapısı, kardeş sayısı ve sırası, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği ve algılanan gelir durumlarının algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkileri ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3.3.1 Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	ort	Ss	Min	maks	Cronbach alfa
AADÖ	12,73	4,48	3	20	0,842
ÇTSST	53,77	14,38	24	86	0,838
Olayı yeniden yaşama	20,85	5,95	6	30	0,759
Yok sayma-kaçınma	12,22	4,59	5	22	0,622
Aşırı uyarılmışlık	20,71	6,45	9	35	0,626

Araştırmaya katılan çocuklara algılanan sosyal destek ölçeği(aile) ve çocuklar için travma sonrası stres tepki ölçeği uygulanmıştır. Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puan ortalaması $12,73 \pm 4,48$ bulunmuştur. Çocuklar için travma sonrası stres ölçek puanı ortalaması ise $53,77 \pm 14,38$ olarak bulunmuştur. Ölçek güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla sıkça tercih edilen içsel tutarlılık ölçülerinden biri olan Cronbach's alfa kullanılmıştır. Ölçeğin ve alt boyutlarının Cronbach's alfa değeri hesaplanmıştır. Elde edilen değerler genel kabul gören 0,700'den yüksektir (Nunnally, 1978: 245-6).

Tablo 3.3.2 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Yaş Dağılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	P
		N	ort	ss		
Yaş	12-13	34	12,53	4,04	0,389 ^F	0,679
	14-15	21	12,14	4,66		
	16-17	15	13,47	5,28		

F: One-way ANOVA testi, t: Bağımsız örneklem t testi: $p < 0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) değeriyle katılımcıların yaşları arasında istatistiki açıdan anlamlı derecede fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3.3.3 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Cinsiyet	Kadın	37	12,70	5,18	0,178 ^t	0,860
	Erkek	33	12,52	3,58		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) değeri ile katılımcıların cinsiyetleri arasında istatistiki açıdan anlamlı derecede fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.4 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Aile Yapısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Aile Yapısı	Çekirdek aile	55	12,93	4,57	1,124 ^t	0,265
	Geniş aile	15	11,47	4,03		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların aile yapısı arasında istatistiki açıdan anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.5 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Kardeş Sayıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Kardeş Sayıları	1	6	14,33	2,94	0,678 ^F	0,511
	2	18	11,89	3,38		
	3 ve üzeri	46	12,67	4,98		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların kardeş sayıları arasında istatistiki açıdan anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.6 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Kardeş Sıralarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Kardeş Sırası	1	24	13,38	4,62	0,607 ^F	0,548
	2	28	12,00	4,11		
	3 ve üzeri	18	12,56	4,89		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların kardeş sıraları arasında istatistiki açıdan anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.7 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Anne Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Anne Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	45	12,36	4,42	2,435 ^F	0,095
	Ortaokul	11	11,00	3,71		
	Lise ve üzeri	14	14,71	4,70		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların annelerinin eğitim düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.8 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Anne Meslek Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	Ss		
Anne Mesleği	Çalışmıyor	51	12,57	4,37	-0,139 ^t	0,890
	Çalışıyor	19	12,74	4,84		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların anne meslek durumları arasında istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.9 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Baba Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Baba Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	39	12,03	4,91	1,239 ^F	0,296
	Ortaokul	14	12,50	3,13		
	Lise ve üzeri	17	14,06	4,23		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların babalarının eğitim düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.10 AADÖ Puanı ile Katılımcıların Baba Meslek Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Baba Mesleği	Çalışmıyor	7	12,14	3,80	-0,292 ^t	0,771
	Çalışıyor	63	12,67	4,56		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi: $p<0,05$*

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile katılımcıların baba meslek durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.11 AADÖ Puanı ile Ailenin Algılanan Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ			Test	p
		N	ort	ss		
Ailenin Algılanan Gelir Durumu	Düşük	14	11,29	5,43	1,100 ^F	0,339
	Orta	50	12,78	3,79		
	Yüksek	6	14,33	7,06		

F: One-way ANOVA testi, t: Bağımsız örneklem t testi*: $p < 0,05$

Algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ile ailenin algılanan gelir durumu arasında istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3.3.12 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Yaşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yaş						F	p
	12-13		14-15		16-17			
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	12,56	3,99	12,42	4,64	13,52	5,27	0,583	0,560
ÇTSST	52,70	14,57	51,50	12,69	59,07	15,19	2,687	0,072
Olayı yeniden yaşama	20,81	6,43	19,66	5,34	22,48	5,40	1,881	0,157
Yok sayma-kaçınma	11,38b	4,43	12,32	4,37	13,90'a	4,90	3,090	0,049*
Aşırı uyarılmışlık	20,51	6,55	19,53	5,87	22,69	6,72	2,069	0,131

F: One-way ANOVA testi, *: $p < 0,05$

Katılımcıların yaş grupları arasında yok sayma-kaçınma alt boyut puanı açısından istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Bu bağlamda, 16-17 yaş grubundaki katılımcılarda yok sayma-kaçınma alt boyut puanı 12-13 yaşındaki katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.3.13 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Cinsiyetleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Cinsiyet				t	p
	Kadın		Erkek			
	Ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	12,94	5,17	12,50	3,59	0,569	0,570
ÇTSST	55,66	12,22	51,69	16,27	1,561	0,121
Olayı yeniden yaşama	21,72	5,17	19,89	6,61	1,750	0,083
Yok sayma-kaçınma	12,60	4,35	11,79	4,84	1,008	0,315
Aşırı uyarılmışlık	21,34	5,67	20,02	7,19	1,169	0,245

t: Bağımsız örneklem t testi*: $p < 0,05$

Katılımcıların cinsiyetleri arasında ölçek ve alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3.3.14 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Aile Yapısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Aile Yapısı				t	p
	Çekirdek aile		Geniş aile			
	Ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	12,97	4,62	11,81	3,83	1,197	0,234
ÇTSST	52,82	14,41	57,41	13,90	-1,484	0,140
Olayı yeniden yaşama	20,25	6,25	23,11	3,95	-2,924	0,005*
Yok sayma-kaçınma	12,13	4,38	12,56	5,39	-0,431	0,667
Aşırı uyarılmışlık	20,44	6,60	21,74	5,83	-0,934	0,352

t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Katılımcıların aile yapıları arasında olayı yeniden yaşama alt boyut puanı açısından istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, geniş aile yapısına sahip olan katılımcıların olayı yeniden yaşama alt boyut puanı çekirdek aileye sahip olan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.3.15 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Kardeş Sayıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Kardeş Sayısı						F	P
	1		2		3 ve üzeri			
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	14,50	2,99	11,76	3,38	12,91	4,92	1,657	0,195
ÇTSST	46,50	11,42	56,21	15,86	53,65	13,91	1,791	0,171
Olayı yeniden yaşama	18,30	5,62	21,91	6,35	20,72	5,79	1,491	0,229
Yok sayma-kaçınma	10,70	3,56	12,44	5,41	12,30	4,36	0,597	0,552
Aşırı uyarılmışlık	17,50	4,72	21,85	5,93	20,63	6,74	1,800	0,170

F:One-way ANOVA testi, *: $p<0,05$

Katılımcıların kardeş sayıları arasında ölçek ve alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.16 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Kardeş Sıraları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Kardeş Sırası						F	P
	1		2		3 ve üzeri			
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	13,31	4,70	12,06	4,17	12,97	4,62	1,002	0,370
ÇTSST	53,71	13,61	54,45	15,46	52,82	14,03	0,130	0,879
Olayı yeniden yaşama	20,84	6,30	20,96	6,14	20,68	5,31	0,023	0,977
Yok sayma-kaçınma	11,49	3,52	12,61	5,18	12,59	4,91	0,860	0,426
Aşırı uyarılmışlık	21,38	6,05	20,88	6,38	19,56	7,08	0,798	0,453

F:One-way ANOVA testi, *: $p<0,05$

Katılımcıların kardeş sıraları arasında ölçek ve alt boyut puanları açısından istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.17 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Anne Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Anne Eğitim Durumu						F	P
	İlkokul		Ortaokul		Lise ve üzeri			
	ort	ss	ort	ss	ort	Ss		
AADÖ	12,37b	4,44	11,41b	3,26	14,81a	4,76	4,003	0,021*
ÇTSST	53,77	14,17	59,82	15,49	49,81	13,46	2,555	0,082
Olayı yeniden yaşama	20,72	6,07	21,53	4,87	20,81	6,34	0,129	0,879
Yok sayma-kaçınma	12,70a	4,38	13,06	5,70	10,04b	3,98	3,859	0,024*
Aşırı uyarılmışlık	20,34b	6,32	25,234a	6,38	18,96b	5,81	5,655	0,004*

F: One-way ANOVA testi, *.p<0,05

Katılımcıların anne eğitim durumları arasında algılanan sosyal destek ölçeği(aile) ve yok sayma-kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu bağlamda, annesi lise ve üzeri mezun olan katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı ortaokul ve altı mezunu olan katılımcılara göre daha yüksektir. Annesi ilkokulu bitiren katılımcıların yok sayma-kaçınma puanı ise annesi lise ve üzeri bir okulu bitiren katılımcılara göre daha yüksektir. Ayrıca annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların aşırı uyarılmışlık alt boyut puanı annesi lise ve üzeri mezunu olan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.3.18 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Anne Çalışma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Anne Çalışma Durumu				t	P
	Çalışmıyor		Çalışıyor			
	ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	12,61	4,39	13,09	4,76	-0,534	0,594
ÇTSST	54,49	14,54	51,64	13,87	0,987	0,326
Olayı yeniden yaşama	21,16	5,90	19,91	6,07	1,048	0,297
Yok sayma-kaçınma	12,43	4,35	11,58	5,26	0,843	0,403
Aşırı uyarılmışlık	20,90	6,83	20,15	5,26	0,572	0,569

t: Bağımsız örneklem t testi*: p<0,05

Katılımcıların anne çalışma durumları arasında ölçek ve alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.3.19 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Baba Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Baba Eğitim Durumu						F	P
	İlkokul		Ortaokul		Lise			
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	12,27	4,92	12,24	3,13	14,06	4,17	2,061	0,132
ÇTSST	52,24	13,70	59,00	16,64	53,12	13,50	2,128	0,123
Olayı yeniden yaşama	20,39	6,37	22,00	5,17	20,94	5,60	0,676	0,511
Yok sayma-kaçınma	12,04	4,44	12,60	5,72	12,29	4,09	0,141	0,868
Aşırı uyarılmışlık	19,80b	5,62	24,40a	7,08	19,88b	6,82	5,416	0,006*

F: One-way ANOVA testi, *: $p < 0,05$

Katılımcıların baba eğitim durumları arasında aşırı uyarılmışlık alt boyut puanı açısından istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Bu bağlamda, babası ortaokulu bitiren katılımcıların aşırı uyarılmışlık alt boyut puanı babası lise ve üzeri mezunu olan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.3.20 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Baba Çalışma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Baba Çalışma Durumu				t	P
	Çalışmıyor		Çalışıyor			
	ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	12,08	3,80	12,80	4,55	-0,554	0,581
ÇTSST	57,46	11,96	53,36	14,61	0,976	0,331
Olayı yeniden yaşama	20,77	4,32	20,85	6,12	-0,049	0,961
Yok sayma-kaçınma	13,69	4,46	12,05	4,60	1,225	0,223
Aşırı uyarılmışlık	23,00	4,67	20,45	6,59	1,355	0,178

t: Bağımsız örneklem t testi *: $p < 0,05$

Katılımcıların baba çalışma durumları arasında ölçek ve alt boyutlarının puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3.3.21 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Algılanan Gelir Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Ailenin Algılanan Gelir Durumu						F	p
	Düşük		Orta		Yüksek			
	ort	Ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	11,256b	5,42	12,80	3,82	16,10a	5,84	4,540	0,012*
ÇTSST	56,48	14,29	52,76	14,79	55,80	10,01	0,806	0,449
Olayı yeniden yaşama	22,67a	6,81	20,01b	5,67	23,70a	4,30	3,458	0,034*
Yok sayma-kaçınma	12,33	4,17	12,48	4,66	9,40	4,50	2,082	0,129
Aşırı uyarılmışlık	21,48	6,47	20,27	6,73	22,70	2,11	0,884	0,416

F: One-way ANOVA testi, *: $p < 0,05$

Katılımcıların gelir durumları arasında algılanan sosyal destek ölçeği(aile) ve olayı yeniden yaşama alt boyut puanı yönünden istatistiki olarak anlamlı düzeyde bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu bağlamda, algılanan geliri yüksek olan katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı geliri düşük olan katılımcılara göre daha yüksektir. Ayrıca algılanan aile geliri düşük ya da yüksek olan katılımcıların olayı yeniden yaşama alt boyut puanı algılanan geliri orta olan katılımcılara göre daha yüksektir.

3.4. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerinin Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların afeti deneyimleme yolları, yangın afeti esnasında en çok endişelendikleri durum, evin hasar durumu, yangından sonra ikamet edilen yer, yangın sonrası yer değişikliği, ailelerle duygularını paylaşma, profesyonel destek alma durumu, yangına ilişkin bilgi alınan yer, yangın nedeniyle kaybına en çok özlem duyulan unsurlar, yangın sonrası en çok üzüntü ve korku duyulan durumların algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkileri ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3.4.1 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Katılımcıların Evlerinin Hasar Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yangın Sonrası Evin Hasar Durumu								F	p
	Ağır hasarlı		Orta hasarlı		Az hasarlı		Hasarsız			
	ort	ss	Ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	12,49b	4,42	11,52b	4,18	16,36a	2,74	11,14b	4,62	7,386	0,000*
ÇTSST	53,64	13,77	55,80	16,32	51,36	12,11	54,23	16,29	0,375	0,771
Olayı yeniden yaşama	21,03	6,18	20,88	6,52	21,36	6,13	19,77	4,56	0,309	0,819
Yok sayma-kaçınma	12,33	4,17	12,56	4,26	11,09	5,10	12,64	5,59	0,555	0,646
Aşırı uyarılmışlık	20,28	6,32	22,36	7,76	18,91	3,69	21,82	7,13	1,438	0,235

F: One-way ANOVA testi, *: $p<0,05$

Katılımcıların yangın sonrası evlerinde meydana gelen hasar durumları arasında algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, yangın sonrası evleri az hasar alan katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı yangın sonrası evleri ağır hasarlı olan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.4.2 Ölçek ve Alt Boyutları ile Katılımcıların Yangın Sonrası İkamet Ettiği Yerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yangın Sonrası İkamet Edilen Yer								F	p
	Aynı ev		Bir yakın/ akraba evi		Kiralık ev		Konteyner			
	Ort	ss	Ort	ss	ort	ss	ort	ss		
AADÖ	13,80a	4,34	11,65	4,59	14,08	2,93	11,46b	4,66	3,048	0,031*
ÇTSST	52,87	15,30	51,08	13,71	45,85b	14,36	59,76a	11,42	4,107	0,008*
Olayı yeniden yaşama	20,35b	6,07	19,80b	5,40	16,46b	6,39	23,84a	4,65	6,626	0,000*
Yok sayma- kaçınma	12,00	5,08	12,15	4,45	10,69	3,97	13,11	4,10	0,984	0,403
Aşırı uyarılmışlık	20,52	6,54	19,12	6,13	18,69	5,79	22,81	6,41	2,348	0,076

F: One-way ANOVA testi, *: $p < 0,05$

Katılımcıların çocukların yangın sonrası ikamet ettikleri yerler arasında algılanan sosyal destek ölçeği(aile), çocuklar için travma sonrası stres ölçeği ve olayı yeniden yaşama alt boyutlarının puanları yönünden istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Bu bağlamda, yangın sonrası aynı evde yaşamaya devam eden katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı konteynerde yaşayan katılımcılara göre daha yüksektir. Diğer yandan konteynerde yaşayan katılımcılarda çocuklar için travma sonrası stres ölçek puanı kiralık evde yaşayan katılımcılara göre daha yüksektir. Konteynerde yaşayan katılımcılarda olayı yeniden yaşama alt boyut puanı yakının evinde ya da kiralık evde yaşayan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.4.3 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yangın Sonrası Köy/Mahalle/Okul Değişikliği Yapma Durumu				t	P
	Evet		Hayır			
	ort	Ss	ort	Ss		
AADÖ	12,64	3,80	12,75	4,64	-0,112	0,911
ÇTSST	55,96	14,68	53,25	14,33	0,847	0,399
Olayı yeniden yaşama	20,20	6,03	21,00	5,95	-0,603	0,548
Yok sayma-kaçınma	13,60	4,30	11,89	4,62	1,690	0,094
Aşırı uyarılmışlık	22,16	5,52	20,36	6,63	1,255	0,212

t: Bağımsız örneklem t testi *: $p < 0,05$

Araştırmaya katılan çocukların yangın sonrası köy/mahalle/okul değişikliği yapma durumları arasında ölçek ve alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3.4.4 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Aile ile Duyguları Paylaşma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yangın Sonrası Aile ile Duyguları Paylaşma Durumu				t	P
	Evet		Hayır			
	ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	13,10	4,45	9,87	3,66	2,699	0,008*
ÇTSST	53,69	14,24	54,40	15,86	-0,180	0,857
Olayı yeniden yaşama	20,98	5,86	19,80	6,70	0,723	0,471
Yok sayma-kaçınma	12,16	4,76	12,67	3,06	-0,403	0,687
Aşırı uyarılmışlık	20,55	6,25	21,93	7,99	-0,781	0,436

t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Katılımcıların yangın sonrası aile ile duyguları paylaşma durumları arasında algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı açısından istatistiki olarak anlamlı düzeyde fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, yangın sonrası aile ile duygularını paylaşan katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı paylaşmayan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 3.4.5 Ölçek ve Alt Boyutları ile Yangın Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Yangın Sonrası Profesyonel Destek Alma Durumu				t	P
	Evet		Hayır			
	ort	Ss	ort	ss		
AADÖ	13,25	3,68	12,38	4,94	1,148	0,253
ÇTSST	53,91	12,50	53,68	15,62	0,089	0,929
Olayı yeniden yaşama	20,40	5,09	21,16	6,49	-0,714	0,477
Yok sayma-kaçınma	12,94	4,33	11,71	4,72	1,507	0,134
Aşırı uyarılmışlık	20,57	5,83	20,81	6,88	-0,207	0,836

t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Katılımcıların yangın sonrası profesyonel destek alma durumları arasında ölçek ve alt boyut puanları yönünden istatistiki olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

3.5. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Algılanan Sosyal Destek Ölçeği(Aile) ile Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan aile desteği ile travma sonrası stres ve alt boyutları arasındaki ilişkiye dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3.5.1 AADÖ ile ÇTSSTÖ ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		AADÖ	ÇTSST	Olayı yeniden yaşama	Yok sayma-kaçınma	Aşırı uyarılmışlık
AADÖ	r	1	-0,354	-0,301	-0,270	-0,319
	p		0,000*	0,001*	0,002*	0,000*
ÇTSST	r		1	0,862	0,757	0,894
	p			0,000*	0,000*	0,000*
Olayı yeniden yaşama	r			1	0,474	0,661
	p				0,000*	0,000*
Yok sayma-kaçınma	r				1	0,538
	p					0,000*
Aşırı uyarılmışlık	r					1
	p					

r:Pearson korelasyon katsayısı, ***: $p<0,05$

Araştırmaya katılan çocukların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) ile çocuklar için travma sonrası stres ölçeği arasında istatistik olarak negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu bağlamda, katılımcıların algılanan sosyal destek ölçeği(aile) puanı artarken çocuklar için travma sonrası stres tepki ölçek puanları azalmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin karşılaştırılması sonucunda elde edilen bulgular üç ana başlık altında tartışılmıştır:

- Yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik özelliklerine göre algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Yangın afetine maruz kalan çocukların çeşitli değişkenlere göre afet deneyimlerinin algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan aile desteği ölçeği ile travma sonrası stres tepki ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin bulguların değerlendirilmesi.

4.1. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların sosyo-demografik(yaş, cinsiyet, aile yapısı, kardeş sayısı ve sırası, ailenin eğitim durumu, ailenin çalışma durumu, ailenin algılanan gelir durumu) özelliklerine göre algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan çocuklara Algılanan Aile Desteği Ölçeği(AADÖ) ve Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği(ÇTSS-TÖ) uygulanmıştır. puan ortalaması $12,73 \pm 4,48$ bulunmuştur. Araştırmada katılımcıların algılanan aile desteğin ortalamanın biraz üstünde bir değer aldığı görülmektedir. Travmatik olaylar sonucunda bireyler kendileriyle aynı ya da benzer deneyimleri olan kişilere karşı daha fazla anlayış gösterme ve güven duyma eğiliminde olmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 2004'ten akt. Şimşir, 2017:46). Bu bağlamda yapılan araştırmalar, çocukların ailelerinden algıladıkları sosyal desteğin, doğal afetlerin olumsuz etkisini hafiflettiğini ve TSSB belirtilerini azalttığını ortaya koymaktadır (La Greca vd., 1996; Vernberg vd., 1996'dan akt. Cırcır ve Tagay, 2022:105).

Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçek(ÇTSS-TÖ) puanı ortalaması $53,77 \pm 14,38$ olarak bulunmuştur. 40-59 puan arasındaki bu değer katılımcıların afetin üzerinden yaklaşık iki yıl geçmesine rağmen ağır düzeyde travma sonrası stres belirtilerine sahip olduğu belirlenmiştir. Marmara Depremi sonrası ergenlerde TSSB belirtilerini araştıran

çalışma afetin psikolojik etkilerinin depremde üç buçuk yıl geçmesine rağmen ciddi düzeyde olduğunu göstermektedir (Karakaya vd., 2004: 259). Avustralya’da gerçekleşen bir orman yangını sonrası çocuklar üzerinde yapılan araştırmada katılımcıların %50’ sinde TSSB belirtilerinin sekiz ay boyunca devam ettiği, %33’ünde ise yangından yirmi altı ay geçmesine rağmen TSSB belirtilerinin görüldüğü ortaya konmaktadır (Mc Farlane, 1987’den akt. Kılıç vd., 1999: 2). Pynoos ve diğerleri (1993) tarafından yapılan araştırmaya göre Ermenistan Depreminden 1,5 yıl sonra çocukların %74,5’inde ağır düzeyde TSSB belirtilerine rastlanmıştır (Karakaya vd., 2004: 258). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, afet sonrası ortaya çıkan TSSB belirtilerinin yıllarca devam etme eğiliminde olduğunu gösteren diğer araştırmaları desteklemektedir.

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleriyle ÇTSS-TÖ ve alt boyutlarının arasındaki fark incelendiğinde; algılanan aile desteği ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sakarya depremi sonrası ergenlerin travmayı algılama ve sosyal destek sistemleri üzerine yapılan bir araştırmada sosyal destek ve yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı ifade edilmiştir (Dizer, 2008: 98). ÇTSS-TÖ ve alt boyutları bakımından katılımcıların yaşları ile travma belirtileri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. 16-17 yaş grubundaki katılımcıların ÇTSS-TÖ’nin yok sayma-kaçınma alt boyut puan ortalamasının 12-13 yaş grubundaki katılımcıların puan ortalamasından anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Sakarya depremi sonrası ergenlerin travmayı algılama ve sosyal destek sistemleri üzerine yapılan araştırmaya göre 15-16 yaş grubu katılımcıların toplam travma belirtilerinin 17-18 yaş grubu katılımcılara kıyasla daha düşük olduğu belirtilmektedir (Dizer, 2008: 98). Ayrıca literatürdeki diğer araştırmalar (Cuffe vd., 1998; Alyanak vd., 2000; Carrion vd., 2002) ÇTSS-TÖ olayı yeniden yaşama ve yok sayma-kaçınma davranışlarının ergenlerde daha sık görüldüğünü belirtmektedir (Karakaya vd., 2004: 261). Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular literatüre ile uyumludur.

Yangın afetine maruz kalan çocukların algılanan aile desteği ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Gallicchio ve diğerleri (2007) ve Yamaç (2009) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet değişkeni ile algılanan sosyal destek değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunurken Güven (2010: 112) tarafından yapılan çalışmada ise algılanan sosyal destek ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirtilmiştir (Gökahmetoğlu, 2021: 47). Araştırmada travma sonrası stres tepkileri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Kılıç ve diğerleri (1999: 4) tarafından yapılan araştırmada Kırıkkale’de yaşanan patlama olayı sonucu çocuklarda meydana gelen travma belirtileri ile cinsiyet karşılaştırıldığında kadınların erkeklerden daha yüksek oranda ağır travma belirtileri gösterdiği

sonucuna ulaşılmıştır. Bingöl depremi sonrası çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada ise kız ve erkek çocukların depremden eşit düzeyde etkilendikleri ve cinsiyete dayalı bir farklılık olmadığı ifade edilmiştir (Bulut, 2009: 47). Shaw ve diğerleri (1995), Nader ve diğerleri (1993) ise literatürde travma belirtileri ile cinsiyet arasında bir fark olmadığını öne süren diğer araştırmalar arasındadır (Karakaya vd., 2004: 260). Literatürde algılanan sosyal destek ve travma sonrası stres belirtileri üzerine yapılan çalışmalarda cinsiyet değişkenine ilişkin kesin bir kanıya varılamadığı görülmektedir.

Yangın afetine maruz kalan çocukların ailelerinin çalışma durumu, kardeş sayısı ve sırasına göre bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bayık-Temel ve diğerleri (2008: 37) tarafından yapılan araştırmada ise ergenlerin algıladığı aile desteğinin, katılımcıların kardeşlerinin sayısı ve sırasına göre değişkenlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan ailelerinin çalışma durumu, kardeş sayısı ve sırası değişkenleri ile ÇTSS-TÖ arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kılıç ve diğerleri (1999: 4) tarafından 3 Temmuz 1997 tarihinde Kırıkkale ilinde meydana gelen mühimmat fabrikasında gerçekleşen patlama sonrası çocuklar üzerinde yapılan araştırmada çocukların gösterdiği TSSB belirtileri ile ebeveynlerin çalışma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca Dizer (2008:100) kardeş sayısı ile travma algısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda araştırmada ulaşılan sonuçlar, algılanan aile desteği ve travma sonrası stres tepkilerinin kardeş sayısı, kardeş sırası, ailenin çalışma durumu gibi değişkenlere göre farklılaşmadığını ortaya koyan diğer araştırmaları desteklemektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların aile yapısı ile algılanan aile desteği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasına karşın aile yapısıyla ÇTSS-TÖ alt boyutları bakımından anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre, geniş aile yapısına sahip olan katılımcıların ÇTSS-TÖ olayı yeniden yaşama alt boyut puanının çekirdek aileye sahip olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ÇTSS-TÖ yok sayma-kaçınma alt boyut puan ortalaması bakımından annesi ilkokulu bitiren katılımcıların ortalamasının, aşırı uyarılmışlık alt boyutu bakımından ise annesi ortaokul mezunu olan katılımcıların ortalamasının, annesi lise ve üzeri okulları bitiren katılımcıların ortalamasından anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. ÇTSS-TÖ aşırı uyarılmışlık alt boyut puan ortalaması bakımından babası ortaokulu bitiren katılımcıların ortalamasının babası lise ve üzeri okulları bitiren katılımcıların ortalamasından anlamlı derecede daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca annesi lise ve üzeri mezun olan katılımcıların puan ortalamasının annesi ortaokul ve altı mezunu olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde anne-babanın eğitim düzeyleri ile kendi çocuklarının algılanan aile desteği düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan aile geliri yüksek olan katılımcıların puanlarının algılanan geliri düşük olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Gümüş (2015)'ün yaptığı araştırmada algılanan gelir düzeyiyle paralel olarak algılanan sosyal destek düzeyinin de arttığı ifade edilmiştir (Gökahmetoğlu, 2021: 47). Bayık-Temel (2008: 36) tarafından yapılan bir araştırmaya göre aile gelir düzeylerini "yüksek" olarak belirten çocukların algılanan aile desteği düzeyi aile gelir düzeylerini "düşük" olarak ifade eden çocuklara kıyasla daha yüksektir. Elde edilen bu sonuçların sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerde çocukların yetişkin rolü üstlenerek erken yaşta çalışmak zorunda bırakılmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Aksayan vd., 1990'dan akt. Bayık-Temel vd., 2008: 36). ÇTTTS-TÖ olayı yeniden yaşama alt boyutu bakımından ise algılanan geliri düşük olan katılımcıların puanlarının algılanan geliri yüksek olan katılımcıların puanından anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulut (2009: 47) tarafından yapılan araştırmada ekonomik yetersizliklerin çocuklarda ve ailelerinde travma belirtilerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ekonomik gelirin algılanan aile desteği ve travma belirtileri üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan diğer araştırmaları destekler niteliktedir.

4.2. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Çeşitli Değişkenlere Göre Afet Deneyimlerinin Algılanan Aile Desteği ile Travma Sonrası Stres Tepkilerinin ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların yaşadıkları afet deneyimlerine ilişkin çeşitli değişkenlere(afeti deneyimleme yolu, yangın esnasında en çok endişe duyulan durum, evin hasar durumu, yangın sonrası ikamet edilen yer ve köy/mahalle/okul değişikliği yapma durumu, aile ile duyguları paylaşma durumu, profesyonel destek alma durumu, bilgi alınan yerler, kaybına en çok özlem duyulan unsurlar, en çok üzen ve korkutan unsurlar) göre algılanan aile desteği ile travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar tartışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, puan ortalaması bakımından yangın sonrası evi az hasarlı olan katılımcıların puanının evi ağır hasarlı olan katılımcıların puanından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yangın sonrası ikamet edilen yer değişkenine göre ise aynı evde ikamet etmeye devam eden katılımcıların puan ortalamasının konteynerde ikamet eden katılımcıların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kayıplar, yaşam alanlarının terk edilmek zorunda kalınması, geçim sıkıntısı, yeni yaşam koşullarına uyum vb. gibi afetlerin ortaya çıkardığı tüm sorunlar ebeveynlerinin çocuklarına yeterli ilgiyi gösterememesine, iletişim

güçlüklerinin yaşanmasına ve çocuğun gündelik ihtiyaçlarını karşılamada zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır (Kaya Kılıç ve Uğur, 2023: 97).

Yangın sonrası ikamet edilen yer değişkenine göre ÇTSS-TÖ ve alt boyutları arasındaki fark incelendiğinde; konteynerde ikamet eden katılımcıların ÇTSS-TÖ olayı yeniden yaşama alt boyut puan ortalamalarının diğerlerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Orman yangınlarında arazi ve rüzgâra bağlı olarak yangının yönü ve yayılması aniden değişebilir. Kimi zaman insanların tahliye için saatleri olurken kimi zaman tahliye için sadece birkaç dakikaları olmaktadır. Bulunduğu, tanıdığı yeri terk etmek ya da olası bir tahliyeye hazırlıklı olmak çocuklar için son derece korkutucu olmaktadır (NASP, 2017:1). Çocuklar kendilerini en güvende hissettikleri yerlerden biri olan evlerini ve bununla birlikte kendisinin ve sevdiklerinin zarar göreceği düşüncesi ile kaygı ve stres geliştirebilmektedir (Erdur-Baker, 2018: 6). Laor ve diğerleri (1997) tarafından yapılan bir araştırmada çocuklarda görülen TSSB belirtilerinin evin hasar görmesi ve yer değiştirme gibi faktörlerden önemli derecede etkilendiği belirtilmiştir (Kılıç vd., 1999: 6). Bu araştırma sonucunda yangın sonrası evin hasar durumu ve ikamet edilen yer değişkeni ile algılanan aile desteği ve travma sonrası stres semptomları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu yönüyle çalışma literatüre uygundur.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun evinde ya da yakınında yangın olduğunu, alevleri ve yoğun dumanları gördüklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğu afeti doğrudan deneyimlemekte ve yangın afetinden birinci derecede etkilenen mağdurlar kategorisinde yer almaktadır (Tuncay, 2004: 9). Orman yangınının görüntülerine, seslerine ya da kokularına doğrudan maruz kalmak çocuklar üzerinde endişe ve korku yaratmaktadır (NASP, 2017: 1).

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu yangın nedeniyle en çok ailelerinin ve sevdiklerinin zarar görmesinden endişelendiklerini, katılımcıların yarısı ise doğanın ve hayvanların zarar görmesinden endişe duyduklarını belirtmektedir. Bu sonuçlarla ilişkili olarak katılımcılar yangın sonrasında evlerinin zarar görmesi kadar doğanın ve hayvanların da zarar görmesinden de korku ve üzüntü duyduklarını ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda araştırmaya katılan çocukların doğaya ve hayvanlara karşı duyarlılıklarının yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca katılımcıların yarısı yangın sonrasında en çok özlem duydukları şeyin evcil hayvanları olduğunu belirtmiştir. Literatürde afet sonrası ebeveyn kaybına yönelik çok sayıda araştırma (Bildik, 2013; Kukuoglu, 2018; Ürer, 2017; İşmen, 2001) bulunmaktadır. Ancak bağlılık geliştirilen herhangi bir şeyin kaybına yönelik çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu yönüyle araştırmada elde edilen sonucun literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

Köy/mahalle/okul değişikliği yapma değişkeni ile AADÖ ile ÇTSS-TÖ bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Uygulama yapılan örnekleme katılımcıların %80,8'inin yer değişikliği yapmamasının bu anlamda belirgin bir farklılık ortaya çıkmamasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan profesyonel destek alma durumu değişkenlerine göre AADÖ ile ÇTSS-TÖ bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle yangın afeti sonrası bulunduğu yeri(köy, mahale, okul vb.) değiştirme ve profesyonel destek alma değişkenleri ile çocuklarda algılanan aile desteği ve travma sonrası stres tepkileri arasında bir ilişki olduğunu ifade eden araştırma hipotezleri reddedilmiştir.

Doğal afet sonrasında sosyal medya insanlar tarafından çeşitli amaçlarla sıkça kullanılmaktadır. Manavgat yangını sonrasında sosyal medya paylaşımları üzerine yapılan araştırmada toplumda afet bilinci oluşturma, koordinasyon ve iş birliği sağlama, bilinçsiz davranışları önleme, bölgeye gelen yardımların etkili ve hızlı bir şekilde dağıtılmasına katkı sunma, bölgedeki trafiği önlemek için seyahatleri iptal etme gibi müdahale sürecini kolaylaştırabilecek paylaşımlar yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bölgede hayatın normale döneceğini, ormanlık alanların yeniden yeşereceğini konu alan umut verici paylaşımlarda yapılmıştır (Kolukırık vd., 2022: 574). Ancak sosyal medyanın olumlu etkisi kadar olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Yanlış haberler ve provokatif paylaşımlar bilgi kirliliğine neden olmakta asılsız söylentiler toplumda kaosa yol açabilmektedir. Yangın sonrası medyada yer alan duyarsızlık ve fırsatçılık haberleri bireylerin çaresizlik hissini derinleştirebilmektedir (Kolukırık vd., 2022: 575). Ayrıca yangının ilerleyen günlerinde bölgeye müdahalenin zayıf ve geç kaldığını düşünen bireylerin yaşadıkları çaresizlik hissi gün geçtikçe yerini öfkeye bırakmıştır (Kolukırık vd., 2022: 574). Afet sonrasında bazı sosyal medya içeriklerinde çocuklar kurtarılmayı bekleyen, çeşitli kurum ve kuruluşların yardımını kabul eden pasif ve mağdur kurbanlar olarak reyting unsuru amacıyla kullanılmaktadır. Bu içeriklerde çocukların özel hayatlarının gizliliği hiçe sayılmaktadır. 2011 Van depremi, 2020 Elâzığ ve İzmir(Seferihisar) depremlerinde bu tarz paylaşımlara sıkça rastlamak mümkündür (Usta ve Yükseler, 2021: 259). Manavgat yangını sonrasında da çocuklar benzer risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmada katılımcıların yarısına yakını yangın afeti ile ilgili bilgileri sosyal medya aracılığıyla takip ettiklerini ifade etmiştir. Çocuklar, yangın afetinden sonra yangınla ilgili haberlere tepki gösterebilir. Örneğin çocuklar medya araçları ile yanan evlerin görüntülerine maruz kalıyorsa afete ilişkin korkuları daha fazla artmaktadır (NASP, 2017: 1). Çocuklar afete doğrudan maruz kalmasalar bile medya araçları ile afete tanık olmak çocuklar üzerinde stres yaratmaktadır (Erdur-Baker, 2018: 6). Afet sonrası çocuk özelinde medya araçlarında bazı düzenlemeler yapılmıştır. TGC Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu'nda Çocuk

Hakları Sözleşmesinin dikkate alınması ve paylaşılan içeriklerin çocuklar üzerindeki yaratacağı etkinin değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Çocukların yüksek yararı gözetilerek çocuklara zarar verebilecek içeriklerin engellenmesi, travmatik anıyı canlandıracak muamelelerden kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır (Usta ve Yükseler, 2021: 261).

Yangın sonrası aile ile duyguları paylaşma değişkenine göre yangın sonrası aile ile duygularını paylaşan katılımcıların AADÖ puan ortalamasının paylaşmayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Aileler çocuklarıyla afet hakkında konuşmalı, çocukların paylaşımında bulunmalarına olanak tanınmalı, çocukların afet karşısında verdikleri tepkilerin olağanüstü durumlara karşı verilen normal ve olağan tepkiler olduğu anlatılmalıdır. Aileler çocuklarını etkin bir biçimde dinlemeli ve yönelttiği soruları doğru ve onların anlayacağı şekilde cevaplamalıdır. Afete maruz kalan çocukların afet sonrasında deneyimlerini, duygu, düşünce ve hislerini ailesiyle paylaşması afetin çocuklar üzerindeki olumsuz ruhsal etkilerini azaltırken ailesi ile paylaşımında bulunamayan çocukların ailelerine karşı güvenleri azalmakta ve afet deneyimi daha zorlu bir süreç haline gelmektedir (Küçük, 2008; NASP, 2017; Karancı ve Ünal, 2023). Bu çalışmada elde edilen sonuçlar afet sonrası çocukların deneyim, duygu, düşünce ve hislerini aileleri ile paylaşmasının önemini vurgulayan diğer çalışmaları destekler niteliktedir.

4.3. Yangın Afetine Maruz Kalan Çocukların Algılanan Sosyal Destek Ölçeği(Aile) ile Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde yangın afetine maruz kalan çocukların AADÖ puanı ile ÇTSS-TÖ ve alt boyutları puan ortalamaları arasındaki korelasyon tartışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda AADÖ puanı ile ÇTSS-TÖ ve alt boyutlarının puanı arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yangın afetine maruz kalan çocuklarda AADÖ puan ortalaması arttıkça ÇTSS-TÖ puan ortalamasının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

1999 depremi sonrası Güven (2010: 109) tarafından yapılan araştırmaya göre afetzedeler tarafından algılanan sosyal destek düzeyi azaldıkça travma belirtileri artmaktadır. Algılanan sosyal desteği aile boyutuyla ele almak gerekirse; Mc Farlane (1987) tarafından yapılan araştırmada afet sonrası aileden ayrılma, ailenin olaya ilişkin tepkileri özellikle annenin olaya ilişkin travmalarının sürmesi ve aile işlevlerindeki değişikliklerin travma belirtilerini önemli derecede etkilediğini belirtilmiştir. Ayrıca Green ve diğerleri (1991) tarafından yapılan bir çalışmada aile tepkilerinin ve bütünlüğünün travma belirtileri üzerinde etkili olduğunu ifade edilmiştir (Kılıç vd., 1999: 6). Ayrıca Wyman ve diğerleri (1992) 'ne göre travmatik olaylar

sonucu karşı karşıya kalınan ağır stres belirtilerine karşı çocukların geleceğe umutla bakması, dengeli ve olumlu aile ilişkilerine sahip olması çocukları güçlendiren faktörler arasındadır (Kılıç vd., 1999: 7). Çocukların problem çözme konusunda ailelerine güvenememesi TSSB belirtilerinin sürdürülmesine neden olmaktadır (Bulut, I., 1990'dan akt. Kılıç vd., 1999:7). Bu araştırmada elde edilen sonuçlar travma sonrası stres semptomları ile algılanan aile desteği arasında anlamlı ve negatif ilişkinin olduğunu belirten diğer araştırmaları destekler niteliktedir.

SONUÇ

Bu bölümde elde edilen bulgulara yönelik sonuçlar özetlenmektedir. Sonuç bölümünde yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerine ve travma sonrası stres tepkileri ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkinin önemine yer verilmektedir. Araştırmada elde edilen bulguların değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan çocukların yaşlarına ve cinsiyetlerine bakıldığında yarısına yakınının 12-13 yaşında olduğu ve yarısından fazlasının kız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük bir bölümü çekirdek aile yapısına ve genellikle üç kardeş veya üzeri kardeş sayısına sahiptir. Katılımcıların ebeveynlerinin eğitim ve çalışma durumlarına bakıldığında çoğunun anneleri ilkokul mezunu ve çalışmamaktadır. Babaları ise ilkokul mezunu ve işçidir. Katılımcıların tamamına yakını aile gelir düzeylerini orta olarak algılamaktadır.

Araştırmaya katılan çocukların büyük bir bölümünün yangın afetini evinin yakınında yangın olduğunu, alevlerin ve dumanların yayıldığını görerek deneyimlediği belirlenmiştir. Bu sonuç çocukların büyük bir bölümünün afetten birinci derecede ve doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Buna bağlı olarak katılımcıların yarısının evi yangın nedeniyle ağır hasar almış veya yıkılmıştır. Ağır hasarlı olan evlerde yaşayan çocukların büyük bir kısmının yangından sonra konteynerde ikamet etmek zorunda kaldığı belirlenmiştir. Bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalan ya da aileleri tarafından bir yakınlarının evine geçici süreliğine gönderilen çocukların çoğunluğunun yangınla ilgili olarak ailelerinden ve akrabalarından bilgi aldıkları belirlenmiştir.

Katılımcıların yangın sonrasındaki duygu ve düşüncelerine bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamının yangın sonrasında en çok ailesinin ve sevdiklerinin zarar görmesinden endişe duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğunun yangın sonrasında en çok doğa ve hayvanların zarar görmesine üzüldüğü tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunun yangına ilişkin en çok korku duydukları şeyin yeniden yangın çıkma ihtimali olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yangın sonrasında katılımcıların çoğu en çok kaybettikleri evcil hayvanlarına özlem duymaktadır. Bu durum çalışmada belirtilen yas süreçlerinde sadece ebeveyn kaybına odaklanmamak gerektiği, çocukların bağılılık geliştirdiği herhangi bir şeye karşı da yas tepkileri göstereceği düşüncesini desteklemektedir.

Katılımcıların neredeyse tamamına yakını yangın sonrasında yangına ilişkin duygu, düşünce ve deneyimlerini aileleri ile paylaşmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası afet

sonrasında herhangi bir profesyonel destek almazken yarısına yakını benzer deneyimleri yaşayan çocuklardan oluşan bir grup çalışmasına katılmıştır.

Yangın afetinin üzerinden neredeyse 2 yıl geçmesine rağmen katılımcıların ağır düzeyde travma sonrası stres belirtileri verdiği belirlenmiştir. Çocukların travmatik olay sonrası verdikleri stres tepkileri ile yaş, aile yapısı, anne-baba eğitim düzeyleri, algılanan gelir düzeyi ve yangından sonra ikamet edilen yer değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Katılımcıların algılanan aile desteği ile anne eğitim düzeyi, algılanan gelir düzeyi, yangın sonrası evin hasar durumu ve yangın sonrası ikamet edilen yer değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Yangında sonrasında çocuklarda görülen travma sonrası stres tepkileriyle algılanan aile desteği arasında negatif bir ilişkinin belirlenmiştir. Çocuklarda algılanan aile desteği arttıkça travmatik olaya karşı gösterdikleri stres tepkileri azalmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda araştırmacılara yönelik öneriler;

- Her zaman güncelliğini koruyan afet olgusunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerinin bilinirliğinin artırılması için bu alandaki bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesi,
- Çocukların afetten etkilenme düzeylerinde önemli bir rol oynayan aile desteği ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısının artması önerilmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda politika yapıcılara yönelik öneriler;

- Türkiye bir afet ülkesidir. Afet öncesi koruyucu-önleyici hazırlık planları ve afet sonrası etkili, verimli ve gerçekçi afet müdahale planları oluşturulmalı, iyi bir yol haritası sunulmalı ve uygulanmalıdır. Afetlerde kullanılmak üzere kaynak oluşturulmalı, kaynaklar şeffaf, hesap verilebilir şekilde sunulmalıdır. Afet sonrası müdahale aşamasında yaşanan kaosu önlemek için farklı disiplinler, kurumlar ve STK'lar iş birliği içerisinde ve koordineli şekilde çalışmalıdır.
- Afet sonrası iyileştirme aşamasında afetlerin bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyal etkisi göz ardı edilmemelidir, bireylerin tüm yönlerden tam bir iyilik hali içerisinde olması için çaba gösterilmelidir. Bu alanda çalışan meslek elemanları istihdam edilmeli ve desteklenmelidir.
- Afet sonrasında çocuklara ulaşmak oldukça zor olmaktadır. Bakanlık bu gücünü ortadan kaldırmalı ve kişisel verilerin gizliliği ilkesine bağlı kalarak ve ailenin hassasiyetini göz önünde bulundurarak afete maruz kalan çocuklara yönelik kayıt sistemi oluşturmalıdır. Ayrıca araştırmacıların ve meslek elemanlarının gizlilik esasına

uygun olarak katılımcının isteği doğrultusunda görüşme yapabilmesi için bakanlık tarafından desteklenmeli bu doğrultuda yasal bir düzenleme yapılmalıdır.

- Çocukların afet karşısında verdikleri tepkiler ve afetten etkilenme düzeyleri ebeveynlerinden ve içinde yetiştiği çevreden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle tüm bireyler afetler hakkında bilgilendirilmesi, toplumda afet bilincinin oluşması sağlanmalıdır. Bu noktada müfredattaki afete ilişkin içeriklerin artırılması, kamusal alanlarda (park, pazaryeri, toplu taşıma durakları vb.) afiş ve broşür çalışmaları yapılmalıdır. Kamu spotları hazırlanmalıdır. Okul, hastane vb. gibi kurumlarda gerçekçi tatbikatlar düzenlenmelidir.

Yapılan çalışma sonucunda sosyal hizmet mesleğine yönelik öneriler;

- Odağı insan hakları ve sosyal adalet olan sosyal hizmet mesleğinin önemli çalışma alanlarından biri de afetlerdir. Afet alanı sosyal hizmet eğitimi veren tüm üniversitelerde ders olarak eklenmeli, öğrencilerin afet hakkındaki farkındalıkları, bu alandaki bilgi ve becerileri artırılmalıdır.
- Afet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları afetlerin dezavantajlı müracaatçı grubu içinde yer alan çocuklar üzerindeki etkisinin farkında olmalı ve hem afet öncesi koruyucu-önleyici hem de afet sonrasında etkili ve verimli mesleki müdahalelerde bulunmalıdır.
- Afete maruz kalan çocuklar afete ilişkin duygu, düşünce ve deneyimlerini ifade etmede güçlük çekmektedir. Çocukların afete ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade ediş tarzları yetişkinlerinden çok daha farklı olmaktadır. Sadece sözlü yolla iletişim kurmayabilir. Bu noktada meslek elemanlarının çocukların sözsüz mesajlarına karşı farkındalıkları yüksek olmalı, oyun terapisi, grup çalışması, resim çizme, hikâye anlatma vb. gibi yöntemleri kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2018). *Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri*, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı., “Açıklamalı Afet Yönetimi ve Terimleri Sözlüğü”. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (erişim tarihi: 16.01.2023).
- Akar, S. (2013). “Doğal Afetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21: 185-206.
- Aksayan, S., Hayran, O., Odabaşı, M. (1990). “Adolesanlarda Cinsellik Bilgi Düzeyi ve Eğitim Gereksinimleri”. *Kadın Doğum Dergisi, MİD -Medikal İhtisas Dergileri*, 176- 180.
- Akyılmaz, D. ve Karka, O. (2009). *Afetlerde Psikolojik İlk Yardım*. AFAD, İstanbul.
- Alyanak, B., Ekşi, A., Toparlak, D. (2000). “Depremden Sonraki 2-6 Aylık Sürede Travma Sonrası Stres Belirtilerinin Ergenlerde Araştırılması”. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(2): 71-80.
- Aral, N. ve Baran, G. (2011). “Sosyal Gelişim”. N. Aral ve G. Baran (Ed.), *Çocuk Gelişimi*. Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 226-262.
- Artan, T. ve Özkan A.O. (2020). “Afetler ve Sosyal Hizmet”. *Journal of ADEM*, 1(1): 47-54.
- Atak, H. (2011). “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1): 163-213.
- Avdar, R. ve Avdar, R. (2022). “Türkiye’de Yaşanan Doğa Kaynaklı Afetlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri”. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1): 1-12.
- Ayanoğlu, S., Dölarslan, M. ve Gül, E. (2017). “Sadece Bir Yangın Mı? Ekolojik ve Sosyoekonomik Açından Orman Yangınları”. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(2): 32-35.
- Bacanlı, H. (2000). *Gelişim ve Öğrenme (3. Baskı)*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Bayık-Temel, A., Özsoy, S., Ergül, Ş., Ardahan, M., Yılmaz, M.Ç., İz, F.B., Zincir, H., Ay, S. ve Kartal, A. (2008). “Adölesan-Ebeveyn Etkileşim Özellikleri ve Algılanan Aile Desteği Arasındaki İlişki”. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 24(2): 27-39.

- Bayraktar, M.M. (2017). *Jean Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramına Yöneltilen Eleştiriler Bağlamında Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bildik, T. (2013). "Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas". *Ege Tıp Dergisi*, 25(4): 223-229.
- Bolu, A., Erdem, M. ve Öznur, T. (2014). "Travma Sonrası Stres Bozukluğu". *Anatolian Journal of Clinical Investigation*, 8(2): 98-104.
- Bozkurt, V. (1999). *Deprem ve Toplum*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bulakbaşı, M. (2015)., "Sağlık Tanımı, Sağlık Hizmetleri, Türk Sağlık Sistemi". <https://docplayer.biz.tr/9309358-Saglik-nedir-saglik-tanimi-saglik-hizmetleri-turk-saglik-sistemi-saglik-tipleri-saglik-nedir-tibbi-model-saglik-modelleri-19-11-2015.html> (erişim tarihi: 15.02.2023).
- Bullock, J.A., Haddow, G., Coppola, D.P. (2011). *Managing Children in Disaster: Planning for Their Unique Needs*. CRC Press.
- Bulut, S. (2009). "Depremden Sonra Çocuklarda Görülen Travma Sonrası Stres Tepkilerinin Yaş ve Cinsiyetler Açısından Karşılaştırılması". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31): 43-51.
- Carrion, V.G., Weems, C.F., Ray, R. (2002). "Toward and Empirical Definition of Pediatric PTSD The Phenomenology of PTSD Symptoms in Youth". *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 41(2): 166-173.
- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. (2023)., "2022 Disasters in Numbers". <https://www.cred.be/publications> (erişim tarihi: 25.03.2023).
- Cırcır, O. ve Tagay, Ö. (2022). "Afet Sonrası Çocuk ve Ergenlerde Kayıp ve Yas". F. Çalışandemir ve H. Mertol (Ed.). *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimlerde Multidisipliner Araştırmalar*. Vizetek, Ankara, 97-115.
- Cuffe, S.P., Addy, C.L., Garrison, C.Z. (1998). "Prevalence of PTSD in a Community Sample of Older Adolescent". *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 37: 147-154.
- Çolak, B., Kokurcan, A. ve Özsan, H.H. (2010). "DSM'ler Boyunca Travma Kavramının Seyri". *Kriz Dergisi*, 18(3): 19-25.
- Dereboy, F. (1993). *Kimlik Bocalaması: Anlamak, Tanımak, Ele Almak*. Özmert Ofset, Malatya.
- Dizer, D. (2008). *Sakarya İlindeki Liseli Ergenlerin 1999 Marmara Depremi Sonrası Travmayı Algılama, Sosyal Destek Sistemleri ve Umutsuzluk Belirtilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dudasik, S.W. (1980). "Victimisation in Natural Disaster" *Disasters*, 4: 329-338.

- Eclac, (1991) “Manual For Estimating The Socio – Economic Effects of Natural Disasters”, United Nations Economic Commission for Latin America And The Caribbean Programme Planning And Operations Division.
- Erden, G., Kılıç, E. Z., Uslu, R. İ. ve Kerimoğlu, E. (1999). “Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği: Türkçe Geçerlik, Güvenirlik Ön Çalışması”. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(3): 143-149.
- Erdur-Baker, Ö., Yıldırım Z. ve Altun, A. (2018). “Afetlerde Psikolojik Destek İçin Psikolojik Danışmanlara Yönelik Çevrimiçi Eğitim”. *TÜBİTAK Projesi (Proje No: 115K451)*. Ankara.
- Ergünay, O. (15-16 Şubat 1996). “Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?”. *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu*. Ankara, 263-272.
- Ergünay, O. (2007). “Türkiye’nin Afet Profili”. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Afet Sempozyumu*. 5-7 Aralık 2007, Ankara, 1-14.
- Ertuğrul, M. (2005). “Orman Yangınlarının Dünyadaki ve Türkiye’deki Durumu”. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 7(7): 43-50.
- Eskin, M. (1993). “Reliability of the Turkish Version of the Perceived Social Support From Friends and Family Scales, Scale For Interpersonal Behavior and Suicide Probability Scale”. *Journal of Clinical Psychology*, 49(4): 515-522.
- Fairbank, J., Ebert, L. ve Caddell, J. (2001). “Posttraumatic Stress Disorder”. H. Adams ve P. Sutker (Ed.) *Comprehensive Handbook of Psychopathology*. Kluwer Academic / Plenum Publisher, New York, 183-211.
- Gallicchio, L., Hoffman, S. C. ve Helzsouer, K. J. (2007). “The Relationship Between Gender, Social Support and Health-Related Quality of Life in An Community Based Study in Washington Country, Maryland”. *Quality of Life Research*, 16(5): 777 – 786.
- Geçtan, E. (2003). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. Metis Yayınevi, İstanbul.
- Gökahmetoğlu, G. (2021). *Algılanan Sosyal Destek ve Yaşam Amacının Travma Sonrası Büyüme ile İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gökçe, O., Özden, Ş. ve Demir, A. (2008). “Türkiye’de Afetlerin Mekansal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri”. T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı. Ankara, 1-118.
- Green, B.L, Koral, M., Grace, M. (1991). “Children and Disasters: Age, Gender and Parental Effects on PTSD Symptoms”. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 30: 945-951.

- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Afetler*. Aydoğdu Ofset, Ankara.
- Gümüş, H. (2015). *Evli Bireylerin Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ve Yaşam Doyumları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Güven, K. (2010). *Marmara Depremi Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Gelişim ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hansel T.C., Osofsky J.D., Osofsky H.J., Friedrich P., (2013). “The Effect of Long- Term Relocation on Child and Adolescent Survivors of Hurricane Katrina”. *Journal of Travmatik Stress*, 26: 613-620.
- Haspolat, A. (2019). *Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme: Temel İnançlardaki Değişim, Ruminasyonlar ve Bilgece Farkındalığın Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hayata Destek. (2021). *Manavgat Durum Raporu*. Hayata Destek. Manavgat.
- Herman, J. L. (2016). *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları, Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre(Dördüncü Baskı)*. (Çev. T. Tosun), Literatür Yayınları, İstanbul.
- İşmen, A.E. (2001). “ Deprem Yaşantısına Bağlı Travma ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2): 80-104.
- Jones, E. ve Wessely, S. (2005). *Shell Shock to PTSD, Military Psychiatry from 1900 to The Gulf War*. Psychology Press.
- Kadioğlu, M. (2008). “Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri”. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. T.C. İçişleri Bakanlığı Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı, Ankara, 1-34.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.
- Karabulut, D. ve Bekler, T. (2019). “Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri”. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2): 368-376.
- Karabulut, D. (2018). *Doğal Afetlerin Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Kararımkar, Ö. (2006). “Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler”. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3 (26): 129-142 .
- Karakaya, I., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Şişmanlar, Ş.G. ve Yıldız-Öc, Ö. (2004). “Marmara Depreminden Üç Buçuk Yıl Sonra Ergenlerde TSSB, Depresyon ve Anksiyete Belirtileri”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(4): 257-263.

- Karancı, A.N. ve Ünal, Y. (2023). “Afetlerde Psikososyal Destek Rehberi”. Z. Nakay (Ed.). *İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP)*. AFAD, İstanbul.
- Karasar, N. (2015). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Kaştan, Y. (2015). “Türkiye’de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4): 216-229.
- Kaya Kılıç, A. ve Uğur, S. B. (2023). “Psikososyal ve Ekonomik Kayıplarıyla Manavgat Yangını”. N. Sarıgözel (Ed.). *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XIX*. Eğitim Yayınevi, Konya, 89-102.
- Kılıç, E.Z., Uslu, R.İ., Erden, G. ve Kerimoğlu, E. (1999). “Çocuklarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerini Sürdüren Ailesel Etmenler” *Kriz Dergisi*, 7(2): 1-8.
- Kılıç, S. (2013). “Örnekleme Yöntemleri”. *Journal of Mood Disorders*, 3(1): 44-46.
- Kolukırmık, S., Arslan, D.A. ve Gökalep-Yılmaz, F.G. (2022). “Orman Yangınlarının Toplumsal Etkileri ve Görünümü: Medya Paylaşımlarında 2021 Büyük Antalya-Manavgat Yangını”. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(2): 560-580.
- Kousky, C. (2016). “Impacts of Natural Disasters on Children”. *The Future of Children*, 26(1): 73-92.
- Kukuoğlu, A. (2018). “Doğal Afet Sonrası Yaşanan Travmalar ve Örnek Bir Psikoeğitim Programı”. *Afet ve Risk Dergisi*, 1(1): 39-52.
- Kübler-Ross, E. ve Kessler, D. “Five Stages of Grief”. <https://grief.com/images/pdf/5%20Stages%20of%20Grief.pdf> (erişim tarihi: 28.04.2023).
- Küçük, N. (2008). “Çocuk ve Afet: Felaketlerin Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri”. https://www.tavsiyedyorum.com/makale_921.htm (erişim tarihi: 07.01.2023).
- La Greca, A. M., Silverman, W. K., Vernberg, E. M., Prinstein, M. J. (1996). “Symptoms of Posttraumatic Stress in Children After Hurricane Andrew: A Prospective Study”. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4): 712-723.
- Laor, N., Wolmer, L., Mayes, L., Gershon, A., Weizman, R., Cohen, D. (1997). “Israeli Preschool Children Under Stress: A 30 Month Follow-Up”. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 36(3): 349-356.
- Leblebici, Ö. (2004). *Doğal Afetlerde Kriz Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Limoncu, S. ve Atmaca, A.B. (2018). “Çocuk Merkezli Afet Yönetimi”. *Megaron Dergisi*, 3(1): 132-143.

- Nader, K., Pynoos, R., Fairbanks, L., Al Ajel, M. (1993). "A Preliminary Study of PTSD and Grief Among The Children of Kuwait Following The Gulf Crisis". *Br J of Clin Psychol*, 32: 407-416.
- National Association of School Psychologists. (2017). Helping children after a wildfire: Tips for parents and teachers [handout]. Bethesda, MD: Author.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Mc Farlane, A. (1987) "Posttraumatic Phenomena in a Longitudinal Study of Children Following a Natural Disaster" *J. Am. Acad. Child Adolesc Psychiatry*, 26: 764-769.
- Özçelik, E. (2020). "Afetlerde Sosyal Hizmetler". *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1): 46-55.
- Özgen, F. ve Aydın, H. (1999). "Travma Sonrası Stres Bozukluğu". *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2(1): 34-41.
- Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2016). "Örselenme ya da Zorlanma Etkisine Bağlı Bozukluklar". O. Öztürk ve A. Uluşahin (Ed.). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Nobel Yayınları, Ankara, 380-391.
- Procidano, M. E. ve Heller, K. (1983). "Measures of Perceived Social Support From Friends And From Family: Three Validation Studies". *American Journal of Community Psychology*, 11(1): 1-24.
- Pynoss, R. S., Goenjian, A., Tashjian, M., Karakashian, M., Manjikian R., Monoukian, G., Steinberg, A. M. ve Fairbanks, L. A. (1993). "Post-Traumatic Stress Reactions in Children After The 1988 Armenian Earthquake". *The British Journal of Psychiatry*, 163(2): 239-247.
- Saka, F. (2003). *Depremi Beklerken*. Altın Kitaplar, İstanbul.
- Santrock, J.W. (2017). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Shaw, J., Applegate, B., Tanner, S. (1995). "Psychological Effects of Hurricane Andrew on an Elementary School Population". *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 34:1185.
- Soliman, H. (2000). "Generalist Practice with Survivors of Natural Disasters". P.John ve Contributors (Ed.). *Collaborative Social Work Strengths-Based Generalist Practice*. F.E. Pecoock Publishers, 415-435.
- Sür, Ö. (1993). "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri". *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 2: 53-68.
- Şahin, Ş. (2019). "Türkiye'de Afet Yönetimi ve 2023 Hedefleri" *Turkish Journal of Earthquake Research*, 1(2): 180-196.

- Şimşir, Z. (2017). *Savaş Travma Sonrası Büyüme, Değerler ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2022). *2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*. T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. İstanbul Valiliği İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB). (2023). *Afetlerde Psikososyal Destek Rehberi*. [Broşür].
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, “2021 Ormancılık İstatistikleri”. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (erişim tarihi:14.02.2023).
- Tedeschi, R. G. ve Calhoun, L. G. (2004). “Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations awtnd Empirical Evidence”. *Psychological Inquiry*, 15(1): 1-18.
- Tomanbay, İ. (2000). “Deprem, İnsan ve Sosyal Hizmetler”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(10): 123-137.
- Tuncay, T. (2004). *Afetlerde Sosyal Hizmet*. Özbay Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Usta, E. ve Yükseler, M. (2021). “Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Etik İkilemler: İzmir Seferihisar Depremi Örneği”. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2): 249-269.
- Ürer, E. (2017). “Çocuklarda Ölüm ve Yas Üzerine Bir İnceleme”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 20(52): 131-140.
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). “Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 32: 43-51.
- Vernberg, E. M., La Greca, A. M., Silverman, W. K., Prinstein, M. J. (1996). “Prediction of Posttraumatic Stress Symptoms in Children After Hurricane Andrew”. *Journal of Abnormal Psychology*, 105(2): 237–248.
- Yamaç, Ö. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek ile Stresle Başa Çıkma Stilleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, B. (1999). “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 3(1): 80-98.
- Young, B.H., Ford, J.D., Ruzek, J.I., Friedman, M., Gusman, F.D. (1998). *National Centre for Post-Traumatic Stress Disorder: Mental Health Services: A Guide for Clinicians and Administrators*. Palo Alto, California.

- Zara, A. (2011). ‘‘Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci’’. A. Zara (Ed.) *Yaşadıkça Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları*. İmge Kitabevi, Ankara, 73-88.
- Zastrow, C. ve Kirst-Ashman, K. (2016). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Weitz, L.J. (1971). *A Developmental and Logical Analysis of Piaget’s Sixteen Binary Operations*. Ann Arbor: University Microfilms.
- White, K. M. and Ferstenberg, A. (1978). ‘‘Professional Specialization and Formal Operation: The Balance Task’’. *The Journal of Genetic Psychology*, 133: 97-104.
- Wyman, P.A., Cowen, E.L., Work, W.C. (1992). ‘‘Interviews with Children who Experienced Major Life Stress: Family and Child Attributes that Predict Resilient Outcomes’’. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 31(5): 904-910.

EKLER

Ek-1: Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Değerli Veliler;

Bu çalışma 28.07.2021 tarihinde Manavgat'ta meydana gelen orman yangını afetine maruz kalan çocuklarda travma sonrası stres ile algılanan aile desteği arasındaki ilişkiyi araştırma amacıyla planlanmıştır. Araştırma ile elde edilen kişilere ait bilgiler araştırmacı tarafından gizli tutulacak olup herhangi bir kurum ve kişiyle paylaşılmayacaktır. Çalışmada yer aldığınız ve katkı verdiğiniz için teşekkürlerimi sunarım.

Çocuğumun araştırmaya katılmasına izin veriyorum.

Veli Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

SOSYO-DEMOGRAFİK SORULAR

1. Yaşınız
2. Cinsiyetiniz Kadın () Erkek ()
3. Aile kimlerden oluşuyor?
Çekirdek Aile ()
Geniş Aile ()
Tek ebeveyn anne ()
Tek ebeveyn baba ()
Tek ebeveyn anne ve kardeşler ()
Tek ebeveyn baba ve kardeşler ()
4. Kardeş sayınız nedir? Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?
5. Anne ve babanız hayattalar mı?
Anne: Sağ () Ölü ()
Baba: Sağ () Ölü ()
6. Annenin Eğitim Durumu:
Okur- yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans ()
7. Annenin Mesleği:
Çalışmıyor () İşçi () Memur () Emekli () Diğer ()
8. Babanın Eğitim Durumu:
Okur- yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans ()
9. Babanın Mesleği:

Çalışmıyor () İşçi () Memur () Emekli () Diğer ()

10. Ailenin Algılanan Gelir Durumu:

Düşük () Orta () Yüksek ()

11. Yangın afetini hangi yolla deneyimlediniz?

Evimizin yakınında yangın olduğunu alevlerin yayıldığını gördüm. ()

Arkadaşımın/akrabamın evinin yakınında yangın olduğunu gördüm. ()

Yaşadığım bölgedeki ormanların yandığını duydum, dumanları gördüm. ()

Sosyal medya, TV gibi iletişim araçlarından gördüm. ()

Diğer ()

12. Yangın esnasında en çok hangisi için endişelendiniz?

Ailem ve sevdiklerimin zarar görmesinden endişelendim. ()

Evimizin zarar görmesinden endişelendim. ()

Değer verdiğim eşyaların (kitap, oyuncak, hediye vb.) zarar görmesinden endişelendim. ()

Evcil hayvanlarımızın zarar görmesinden endişelendim. ()

Doğal yaşam alanlarının (ormanların, hayvanların vb.) zarar görmesinden endişelendim. ()

Diğer ()

13. Yaşadığınız yangın afetinden sonra evinizin hasar durumu hangisidir?

Ağır Hasarlı () Orta Hasarlı () Az Hasarlı () Hasarsız ()

14. Yaşadığınız yangın afetinden sonra nerede ikamet etmeye başladınız?

Aynı ev ()

Bir yakınımızın/akrabamızın evi ()

Kiralık ev ()

Konteyner ()

15. Yaşadığınız yangın afeti nedeniyle köy/mahalle/okul vb. değişikliği yapmak zorunda kaldınız mı? Eğer cevabınız “Evet” ise lütfen belirtiniz.

Evet () Hayır ()

16. Yaşadığınız yangın afetinden sonra aileniz ile afet nedeniyle hissettiğiniz duyguları(korku, kaygı, pişmanlık vb.) paylaştınız mı?

Evet () Hayır ()

17. Yaşadığınız yangın afetinden sonra profesyonel bir destek(bireysel danışma, grup çalışması vb.) aldınız mı? Eğer cevabınız “Evet” ise lütfen belirtiniz.

Evet () Hayır ()

18. Yangın sürecinde eviniz yandıktan sonra ya da yaşadığınız yeri terk ettikten sonra yangın hakkında nereden ve nasıl bilgi aldınız?
19. Yangın nedeniyle kaybettiğiniz şeyler arasında(eşya, hayvan vb.) en çok özlemini duyduğunuz şey nedir?
20. Yangın sonrasında sizi en çok üzen ve korkutan şeyler nelerdir?

Ek-2: Çocuklar için Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği

Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği						
1	Bu (olay/olanlar) senin yaşındaki çocukların çoğunu üzecek ya da rahatsız edecek türden miydi?	0	1	2	3	4
2	(Olayı) düşündüğünde korku, endişe ya da sıkıntı hissediyor musun?					
3	Olanlar aklından tekrar tekrar geçiyor mu? Yani (olay) la ilgili gözünün önünde görüntüler beliriyor mu ya da aklına sesler geliyor mu?					
4	(Olay) la ilgili düşünceler istemediğin halde tekrar tekrar aklına geliyor mu?					
5	(Olay) la ilgili güzel ya da kötü rüyalar görüyor musun?					
6	Sana böyle bir olayın yine olabileceğini düşündüren şeyler var mı? Neler?					
7	Arkadaşlarıyla oynamak, spor yapmak ya da okuldaki etkinliklere katılmak gibi (olay) dan önce yapmaktan hoşlandığın şeyleri yapmayı şimdi de aynı şekilde seviyor musun?					
8	İçin için kendini daha yalnız hissettiğin (ya da kendi kendine kalmış gibi hissettiğin) oluyor mu; sana sanki başkaları senin neler çektiğini gerçekte hiç anlamıyorlarmış gibi geliyor mu?					
9	Kendini nasıl hissettiğini düşünmek bile istemeyecek kadar korku, sıkıntı ya da üzüntü duyduğun oluyor mu?					
10	Konuşamayacak ya da ağlayamayacak kadar korku, sıkıntı ya da üzüntü duyduğun oluyor mu?					
11	Eskisine göre (olaydan öncesine göre) şimdi daha kolay yerinden sıçırıyor musun, ya da daha tedirgin ve huzursuz bir halde misin?					
12	İyi uyuyor musun?					
13	(Olayla ilgili) “Keşke yapmasaydım” dediğin bir şey var mı? Bunu yapmamış olduğun için kendini kötü ya da suçlu hissediyor musun? Ya da “Keşke yapmasaydım” diye düşündüğün bir şeyi yapmış olduğun için kendini kötü ya da suçlu hissediyor musun? (Örneğin bir şeyin olmasını engellemediğin, birisine yardım etmediğin, ya da başkası kadar kötü bir duruma düşmediğin için)					
14	Olanlarla ilgili düşünceler ve duygular örneğin okulda ya da evde öğrendiğin şeyler gibi başka şeyleri hatırlamana engel oluyor mu?					
15	Eskisi (olaydan öncesi) kadar kolaylıkla dikkatini toplayabiliyor musun?					
16	Başından geçenleri sana hatırlatan şeylerden uzak durmak istiyor musun?					
17	Bir şey sana (olayı) anımsattığında ya da düşünmene neden olduğunda gerginlik ya da sıkıntı hissediyor musun?					
18	Küçükken yaptığın ama bıraktığın bazı şeyleri (olay) dan beri yine yapmaya başladın mı? (Örneğin, birisinin hep yanında olmasını istemek, birisiyle uyumak istemek, parmağını emmek, tırnaklarını yemek, ya da yatağına daha sık çiş, kaka kaçırmak?)					
19	(Olay) dan beri eskisine göre daha fazla karın ağrısı, baş ağrısı çektiğin, ya da kendini daha sık hasta hissettiğin oluyor mu?					
20	Eskiden olsa yapamayacağın davranışları şimdi yapmaktan alıkoyamadığın oluyor mu? (Örneğin daha çok kavga etmek, daha az söz dinlemek, bisikletine daha dikkatsizce binmek, bir yerlere tırmanmak, birisine küfretmek, oyun sırasında ya da caddede karşıdan karşıya geçerken daha dikkatsiz davranmak?)					

Ek-3: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği-Aile

Aşağıda, çoğu insanın ailesiyle ilişkilerinde yaşadıkları duygu ve deneyimleri yansıtan ifadeler verilmiştir. Her bir ifade için: Evet, Hayır ve Bilmiyorum olmak üzere üç yanıt vardır. Lütfen, her ifadeyi okuyarak, duygularınızı yansıtan cevabı her bir ifadenin önündeki karelerden uygun birinin içine bir (x) çarpı koyarak belirtiniz.

		EVET	HAYIR	BİLMİYORUM
1	Ailem bana gereğince manevi destek olur.			
2	Neyi nasıl yapacağım konusunda ailemden faydalı öğütler alırım.			
3	Pek çok insan ailesine benim aileme olduğundan daha yakındır.			
4	Ailemde kendime en yakın hissettiğim kişilere bir derdimi açtığımda bunun onları rahatsız ettiği fikrine kapılıyorum.			
5	Ailem fikirlerimi duymaktan hoşlanır.			
6	Ailemdeki kişilerle ilgi alanlarımız büyük ölçüde çakışır.			
7	Ailemdeki bazı kişiler sorunları olduğunda veya danışmak amacıyla bana başvururlar.			
8	Ailemin duygusal desteğine güvenirim.			
9	Ailemde, bir derdim olduğu zaman sonradan komik kaçacağımı düşünmeden gidebileceğim bir kişi var.			
10	Ailemle çeşitli konulardaki düşüncelerimizi birbirimize açık açık söyleriz.			
11	Ailem benim kişisel gereksinimlerime karşı duyarlıdır.			
12	Ailemdeki kişiler duygusal desteğe ihtiyaçları olduğunda bana başvururlar.			
13	Ailem sorunlarımı çözmede bana yardımcı olur.			
14	Bazı aile fertleriyle aramda karşılıklı derin bir ilişki vardır.			
15	Ailemdeki kişiler neyi nasıl yapacakları konusunda benden faydalı fikirler edinirler.			
16	Ailemdeki kişilere sırlarımı açmak beni rahatsız eder.			
17	Aile fertleri tarafından aranan biriyimdir.			
18	Ailemin problemlerini çözmede onlara yardımcı olduğumu düşündüğünü sanıyorum.			
19	Ailemdeki hiç kimseyle, diğer insanların ailesindeki kişilerle olan ilişkisi kadar yakın bir ilişkim yok.			
20	Ailemin çok daha farklı olmasını isterdim.			

Ek-4: Aydınlatılmış Onam Formu

1) Araştırmayla İlgili Bilgiler:

a-Araştırmanın Adı	Yangın Afetini Yaşamış Çocuklarda Travma Sonrası Stres ve Aile Desteği İlişkisinin İncelenmesi: Manavgat Yangını Örneği
b-Araştırmanın İçeriği:	Manavgat'ta yaşanan yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkinin derinlemesine incelenmesi
c-Araştırmanın Nedeni:	Yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini ortaya çıkarmak ve sosyal hizmetin önemini vurgulamak
d-Araştırmanın Türü	Tez Çalışması ☒ Bilimsel Araştırma ☐ Diğer Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.
e-Araştırmanın Öngörülen Süresi:	9 Ay
f-Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.
g-Araştırmada İzlenecek Deneysel İşlemler:	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

2.Gönüllünün/Katılımcının Uygulama Sırasında Karşılaşılabileceği Riskler ve Rahatsızlıklar:

Yukarıda açıklanan araştırma sırasında uygulanacak olan işlemlerin bana aşağıda belirtilen riskleri ve rahatsızlıkları getirebileceğinin bilincindeyim.

Adı Soyadı: Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

İmza:

3.Gönüllüler/Katılımcılar İçin Araştırmadan Beklenen Yarar:

Yangın afetinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini görünür kılarak sosyal hizmet bakış açısı ile çözüm önerileri geliştirmek ve afet sonrası olası olumsuzlukların önüne geçmek

4. Araştırma Konusundaki Soruların Cevaplandırılması:

Araştırmanın yürütülmesi sırasında olası yan etkiler, riskler ve zararlar ile haklarım konusunda bilgi almak için aşağıda belirtilen kişiyle bağlantı kurmam yeterli olacaktır.

Adı- Soyadı:	Sinem Pelin MERNEKLİ
Telefon:	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

5. Zararların Karşılanması:

Bu çalışmaya katıldığım için zarar göreceğim olursam, gerekli olan tıbbi bakımın sorumlu araştırmacı tarafından yerine getirileceği, uygulanan işleme bağlı olarak gelişebilecek her tür hasara (sakatlanma ve ölüm dahil) karşı güvencede olduğum, masraflarımın Sinem Pelin MERNEKLİ tarafından karşılanacağı bana bildirildi.

6. Araştırma Giderleri:

Araştırma kapsamındaki bütün işlemler için benden ya da bağlı bulunduğum sosyal güvenlik kuruluşundan hiçbir ücret istenmeyecektir.

7. Gönüllülük, Çalışmayı Reddetme ve Çalışmadan Çekilme Hakkı, Çalışmadan Çıkarılma:

- Araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama altında olmaksızın gönüllü olarak katılıyorum.
- Araştırmaya katılmayı reddetme hakkına sahip olduğum bana bildirildi.

- c. Sorumlu araştırmacıya haber vermek kaydıyla, hiçbir gerekçe göstermeksizin istediğim anda bu çalışmadan çekilebileceğimin bilincindeyim.
- d. Çalışmanın yürütücüsü olan araştırmacı ya da destekleyen kuruluş, çalışma programının gereklerini yerine getirmedeki ihmali nedeniyle ya da araştırma prosedürüne bağlı olarak onayımı almadan beni çalışma kapsamından çıkarabilir.

8. Gizlilik:

Çalışma süresince tutulan bütün kayıtlar ve dosya bilgileri gerektiğinde, **Firma Adı** **Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.** firması ve yöneticilerine ulaştırılacaktır. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler, verilere gereksinimi olan öteki ülkelerin hükümetlerine ve ilgili birimlerine iletilebilir. Çalışmanın sonuçları bilimsel toplantılar ya da yayınlarda sunulabilir. Ancak, bu tür durumlarda kimliğim kesin olarak gizli tutulacaktır.

9. Çalışmaya Katılma Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce gönüllüye / katılımcıya verilmesi gereken bilgileri gösteren Aydınlatılmış Onam Formu adlı metni kendi anadilimde okudum ya da bana okunmasını sağladım. Bu bilgilerin içeriği ve anlamı, yazılı ve sözlü olarak açıklandı. Aklıma gelen bütün soruları sorma olanağı tanındı ve sorularıma doyurucu cevaplar aldım. Çalışmaya katılmadığım ya da katıldıktan sonra çekildiğim durumda, hiçbir yasal hakkımdan vazgeçmiş olmayacağım. Bu koşullarla, söz konusu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Bu metnin imzalı bir kopyasını aldım.

10. Gönüllünün / katılımcının

Adı- Soyadı	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Yaş	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Cinsiyet	Bir öge seçin.
İmzası:	
Adresi (varsa telefon ve/veya fax numarası):	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Tarih:	Tarih girmek için tıklayın veya dokunun.

11. Velayet ya da vesayet altında bulunanlar için;

Veli ya da Vasinin

Adı- Soyadı	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Yaş	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Varsa Özel Velayet Belgesinin Türü	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Cinsiyet	Bir öge seçin.
İmzası:	
Adresi (varsa telefon ve/veya fax numarası):	Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Tarih:	Tarih girmek için tıklayın veya dokunun.

12. Açıklamaları Yapan Araştırmacının

Adı- Soyadı	Sinem Pelin MERNEKLİ
Görevi	Sosyal Hizmet Uzmanı
İmzası:	
Adresi (varsa telefon ve/veya fax numarası):	Manavgat/ANTALYA
Tarih:	21 Kasım 2022 Pazartesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Sinem Pelin MERNEKLİ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Burdur Özel Turuncu Eğitim Temel Lisesi
Lisans Diploması	Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Hizmet – 3,52
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	
Dönem Proje Konusu	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Hizmet
Yüksek Lisans Tez Konusu	Afetler
Doktora Diploması	
Doktora Tez Konusu	
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Nazlıer Keser, E.N. ve Tekin, S.P. (2021). ‘‘Adli Süreçle Karşılaşmamış Bireylerin Adli Süreç ve Adli Sosyal Hizmet Konusundaki Bilgi Eksiklerinin Tespit Edilmesi ve Geliştirilmesi’’. The Journal of Academic Social Science, 9(121): 179-199. ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.52592	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Ankara Batı Adliyesi – Aile Mahkemesi Burdur Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü – Korunmaya Muhtaç Çocuk Birimi
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Büyükşehir Belediyesi Manavgat Hizmet Birimi